



фото Г. Оберської

ВСЕ ДО ЇЇ СЕРДЕНЬКА ГОРНЕТЬ-

ПАМ'ЯТІ ЦВІТ

Віктор КОРЖ МЕМУАРНА СТОРІНКА

Ще не дожив до мемуарних днів, та згадую... (не згадувати не можу!): ось я хлоп'ям у світ травневий вхожду, у рясноцвіт, що святом аж дзвенів.

В той тихий день скінчилася війна. Казав сусід: — Це світова остання, капут фашистам... Підожди, ось станем на ноги... Ти поглянь, яка весна!

Безногий, на візочку він сидів, я і тоді вже вищий був за нього... Він говорив: — Ось станемо на ноги! — Себе забувши, він за всіх радів.

Світ гомонів неспокоєм доріг, цвіли сади, пах небокрай медами, і, начепивши дядькові медалі, я до сільради слухать мітинг біг.

Ридання й сміх... В небесній сьйвині, здавалось, й птиці віщо нам свистали: "Це мир... це мир... це світова остання..." Та віра — досі ще живе в мені!

Інтерв'ю з Віктором Коржем читайте в одному з наступних чисел тижневика.

Друга неділя травня святкова для кожної людини, бо це День Матері, день освідчення в любові материнству.

Воно з нами, це надзвичайне та чудове весняне свято — День Матері. Його святкування має свою історію. У 1910 році День Матері вперше був організований американкою Анне Джевис. Талановитий педагог і мудра жінка виходила з того, що діти виростають порядними людьми і громадянами саме в тих родинах, де шанують матерів.

У 1914 році президент США Вільсон видав декрет про щорічне святкування Дня Матері, розуміючи, що міцна держава розпочинається з міцних сімей. З того часу День Матері став знаменною подією в усіх країнах Західної Європи. У Канаді День Матері вперше відзначався Союзом українок у 1928 році, а з 1929 року свято прийшло в Галичину.

З 1995 року День Матері став святом усієї оновленої України, має триєдиний зміст: уклін Матері-Богородиці, шана до Матері-Вітчизни та любов до земної Матері, що дає життя. Тільки в нас існує чудовий звичай зберігати зрізані в День Матері яблуневу та вишневу гілочки. Окрім того, матерів поздоровляють квітами, влаштовують концерти, виставки... Але чи можна любов до матері вмістити в один день?

"Як під сонцем квітам, так з матір'ю дітям", "Материні слова й зимою гріють", "Материнська любов спише все", "Мамина любов усюди з тобою" — подібні вислови народної мудрості можна лічити й не перелічити, бо чи знайдеться людина, дорожка за рідну неньку.

Ми любимо своїх матусь майже так, як дихаємо — не усвідомлюючи та не помічаючи цього. У нескінченно далеке минуле сягають коріння нашої любові. Прихильність ця живе в нас із моменту появи на світ... **Мама** — це половина нашого дитинства, бо життя маленької дитини належить матері тією ж мірою, що й дитині. І тільки вона єдина збері-

гає безліч далеких і дорогих нам подробиць, перших радісних вражень дитинства, що давно відійшло. Їй одній ми можемо сказати: "Мамо, а чи пам'ятаєш ти той день, коли ти пошила мені плюшевого ведмедика з чорними очима-бусинками? Мамо, ти пам'ятаєш шабелку, яку мені подарувала бабуся?"

Тільки з мамою удвох ми перебираємо довгі, милі серцю намістини спогадів. У матусиному серці назавжди оселився маленький хлопчик у синьому матроському костюмі та куралеся-дівчинка з білявими косичками.

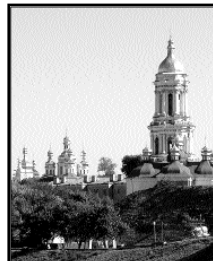
Мама — єдине в світі божество, що не визнає атеїстів. І не випадково численні українські пісні присвячені саме матерям: "Рідна мати моя, ти ночей не доспала"... У багатьох родинах матері шанобливо називають на "Ви". Мабуть, це ще з тих пір, коли батьки йшли на Січ, а дітьми та господарством займалися жінки. І виростили дочки — працелюбними, а сини — уважними та праведними.

Мама. Кожна несе в своєму серці подвиг — свою материнську любов. І скільки існує мам у світі — усі вони говорять єдиною мовою — мовою любові. Ким би не була за професією жінка, є в неї, мабуть, найголовніша посада, звання — **мама**. Бути добрим сонечком родини, нести світ та тепло дітям, навіть якщо вони вже зовсім дорослі.

То нехай же в пошанівок до матері ростуть та виховуються наші діти, адже від цього залежить наша сила, краса і воля. Хай кожний із нас не пожалкує ані добрих діл, ані добрих слів для своєї мами, низько уклониться їй. Хай не залишиться без уваги жодна матір, і хай достойно вшановується її сивина! А День Матері внесе мир та злагоду в наше життя, приєднає нас до добрих справ та вчинків, освятившись ім'ям найріднішої.

Леся ТУРОВСЬКА

Сьогодні в номері:



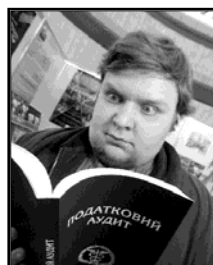
Хто врятує
Лавру?

стор. 2



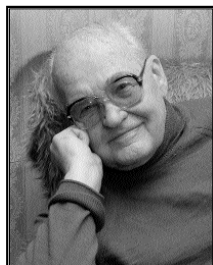
"Просвіта"
сьогодні

стор. 4—5



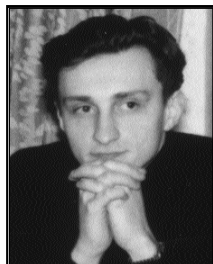
Як захиститися від
свавілля?

стор. 6—7



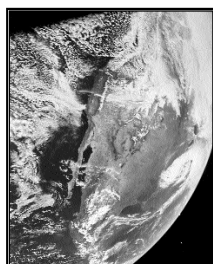
Ексклюзив
від
Анатолія Ді-
марова

стор. 8—9



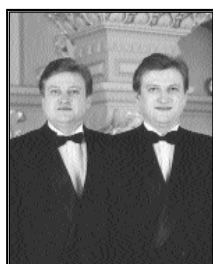
Пізнати
себе

стор. 10—11



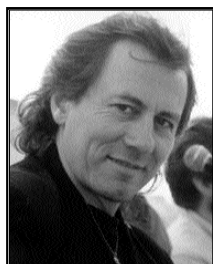
Відкриття
Віктора
Луцька

стор. 13



Брати
Примаки
на сцені
і вдома

стор. 15



Сьогодні —
альбом,
а завтра —
інтерв'ю

стор. 16



“МИ ДАЛЕКІ ВІД МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ”

Шановні народні депутати! Шановний Голово! Шановні представники Уряду, суддівського корпусу! Шановні дипломати, представники засобів масової інформації, всі присутні! Дорогі співвітчизники!

Початок нового тисячоліття засвідчив, що знецінюється саме людське життя. Це вимагає від усіх нас переосмислення підходів до питання прав людини. П'ять років тому, коли Уповноважений з прав людини тільки-но розпочинала свою роботу, не було чіткого уявлення про реальну ситуацію з дотриманням прав людини в нашій державі. Уповноважений здійснила перше комплексне моніторингове дослідження, що дало чесну та об'єктивну відповідь на запитання. Сьогодні вам пропонується нове моніторингове дослідження про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні.

На жаль, мені доводиться констатувати, що дотримання прав людини в Україні все ще залишається далеким від міжнародних стандартів.

За 5 років до Уповноваженого з прав людини звернулися понад 270 тисяч громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Якщо в перші роки роботи зверталося переважно інваліди, пенсіонери, безробітні, особи, позбавлені волі, то тепер дедалі частіше по захист своїх прав і свобод звертаються журналісти, працівники правоохоронних органів, зокрема слідчі та судді, державні службовці. Є випадки звернення самих народних обранців щодо захисту їхніх порушених прав. 50 відсотків усіх звернень стосуються порушень громадянських прав, передусім права на судовий захист; 40 відсотків звернень — соціальних і економічних прав, насамперед прав на працю, отримання винагороди за неї, надання житла, пенсій, внаслідок позбавлення пільг, порушення права власності на землю.

Кричущою залишається і проблема безробіття. Тільки за оцінками Міжнародної організації праці, безробітних в Україні сьогодні майже 2,5 мільйона осіб, переважна більшість з яких — жінки та молодь віком до 28 років.

Великою проблемою є надання житла в Україні. Торкнувся лише одного її аспекту. Як з'ясувала Уповноважений, у гуртожитках мешкає понад 1,5 мільйона громадян. Сьогодні їхнє право на житло виявилось під загрозою. Фактично цих людей виселяють із гуртожитків, які все частіше прибирають до рук комерційні структури або приватні особи, котрі, зрозуміло, використовують їх не за призначенням. Відповідно до чинного законодавства приватизація гуртожитків і кімнат у гуртожитках не передба-



ПРАВО МАТИ ПРАВО

Виступ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Ніни КАРПАЧОВОЇ на представленні у Верховній Раді України щорічної доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні

(Друкується зі скороченням — ред.)

чена. Тому, на думку Уповноваженого, назріла гостра необхідність внесення змін та доповнень до Закону України “Про приватизацію державного житлового фонду”, які передбачали б реконструкцію гуртожитків під будинки для малосімейних.

Болючою проблемою для мільйонів українських громадян є питання повернення їхніх трудових заощаджень, розміщених в установах колишнього Ощадбанку РСР та Укргосстраху. З цього питання до Уповноваженого з прав людини тільки за перші два роки діяльності звернулися майже 12 тисяч громадян. На підставі цих звернень Уповноважений звернулася з поданням до Конституційного Суду України, який підтримав позицію Уповноваженого і визнав заощадження власністю громадян України, подавши надію мільйонам співвітчизників на їх повернення.

Питання власності на землю. Згідно з чинним законодавством право власності на землю гарантується майже 24 мільйонам власників земельних ділянок та тих, хто ними користується. Проте скористатися цим правом можуть далеко не всі власники. Деяким земельна ділянка надавалася далеко за селом. Як наприклад, це сталося з громадянкою Любов'ю Іванівною Ковтун з села Павлівки Богодівського району Харківської області, якій земельна ділянка була виділена за 15 кілометрів від села. Знадобилося втручання Уповноваженого з прав людини, аби поновити права цієї громадянки.

Моніторинг, проведений Уповноваженим, засвідчує, що професія журналіста в Україні, як і рані-

ше, залишається однією з найнебезпечніших. У мирній Україні журналісти гинуть, як у країнах воєнних конфліктів. Так, упродовж останніх десяти років у країні загинули 38 працівників ЗМІ. Масовими стали побиття, шантаж, залякування журналістів, блокування рахунків видань і видавництв, арешти працівників ЗМІ, вилучення та викрадення тиражів газет і книжок, посилюється тенденція до монополізації засобів масової інформації.

До цього часу в Україні так і не створено жодного друкованого загальнонаціонального незалежного видання та громадського телебачення.

Викликає тривогу і той факт, що деякі ЗМІ на догоду своїм спонсорам і засновникам виконують роль інформаційних кілерів. На часі прийняття Закону України “Про незалежні засоби масової інформації”, який урегулював би правові, економічні та політичні принципи їхньої діяльності.

На стан судового захисту громадян вкрай негативне впливає тяганина при розгляді справ. Протягом 2001 року до Уповноваженого неодноразово звертався Олександр Литвиненко з приводу тримання його під вартою у Херсонському слідчому ізоляторі, вдумайтесь, понад шість років без вироку суду! Кримінальна справа неодноразово відкладалася через неявку або свідків, або потерпілих, або не фінансувалися народні засідателі тощо. Враховуючи вкрай тяжкий стан здоров'я громадянина Литвиненка, Уповноважений звернулася з листом до голови Апеляційного суду Херсонської області. Після розгляду цього подання людину, кінець-кінцем, було

звільнено з-під арешту.

Поширені випадки, коли внаслідок неякісного розгляду справ помилково виносяться вирок стосовно невинних людей. У 2000 році таких вироків було винесено 294, у 2001 році — 332.

Залишається проблема вкрай низького рівня виконання судових рішень. Про це свідчить значна кількість звернень, які надходять з питань судового захисту до Уповноваженого з прав людини. Тисячі громадян, маючи на руках судові рішення, роками не можуть добитися їх виконання, особливо щодо отримання належних їм коштів. Проблема невиконання судових рішень породжує масові звернення і до Європейського суду з прав людини. Упродовж останніх п'яти років до цього судового органу, лише за його підрахунками, звернулися понад 7 тисяч громадян України, у зв'язку з чим Україна у 2002 році вперше від часу приєднання до Конвенції про захист прав і основних свобод людини ввійшла до п'ятірки країн, з яких було зареєстровано найбільшу кількість звернень.

КАТУВАННЯ НАЙЧАСТІШЕ ЗАСТОСОВУЮТЬ МІЛІЦІОНЕРИ

Занепокоєння Уповноваженого викликає брутальне порушення невід'ємних прав громадян України на життя, недоторканність і повагу їхньої гідності саме з боку деяких працівників міліції. Про це свідчать моніторинги Уповноваженого, численні скарги громадян України, від яких за цей час надійшло з цих питань понад 12 тисяч звернень. Щодня я отри-

мую телеграми і звернення про насильство і катування людей.

Протягом останніх чотирьох років понад 400 працівників міліції, з яких 168 були засуджені, якраз і було притягнуто до кримінальної відповідальності за насильство. Тільки у минулому році за схильність до насильства з органів внутрішніх справ були звільнені понад 1000 міліціонерів. Це свідчить про масштабність і реальність цієї проблеми в Україні.

У переважній більшості випадків побиття людей здійснюється оперуповноваженими (кожне друге) у приміщеннях саме райвідділів з метою вибивання у затриманих зізнання у причетності до ще не розкритих злочинів.

вого утримання годують один-два рази на добу, а в кімнатах для затриманих люди харчуються тільки за рахунок передач від родичів, якщо є такі передачі, а якщо ні, то людина приречена три доби проходити випробування тортурями — голодом. І це стосується не тисяч, а сотень тисяч людей.

Проблемним залишається й те, що у практичній діяльності органів прокуратури і суддів так досі і не застосовується норма статті 127 чинного Кримінального кодексу, що визначає катування окремим видом злочину. Над приведенням цієї законодавчої норми у відповідність до міжнародних стандартів Уповноважений готова спільно попрацювати з народними депутатами, щоб ця стаття почала реально застосовуватись.

Уповноважений не може погодитися з позицією, яку займають органи влади щодо відшкодування матеріальних, моральних збитків особам, які постраждали від катувань. Життя доводить, що, як правило, такі люди залишаються зі своїм горем наодинці. Прикладом цього є доля батьків 26-річного Юрія Мозоли, який у березні 1996 року був закатований у слідчому ізоляторі Служби безпеки України у Львівській області. Півтора року тривало провадження: було поновлено право батьків мати статус потерпілої сторони, подано позов до суду в їхніх інтересах. Рішенням Франківського місцевого суду м. Львова від 28 травня 2002 р. позов Уповноваженого з прав людини задоволено, батькам закатованого компенсовано моральну шкоду на суму 130 тис. грн.

Проте Уповноважений не вбачає у цьому розв'язання проблеми, адже подібні випадки, на жаль, непоодинокі.

Викликає тривогу поширення туберкульозу в місцях позбавлення волі, де минулого року перебувало близько 14 тис. осіб, хворих на активну форму туберкульозу. Це вдвічі більше, ніж п'ять років тому. Лише упродовж останніх трьох років в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах України померли від туберкульозу 2259 осіб, або кожен третій із загальної кількості (6663) померлих.

На даний час у виправно-трудових установах, у слідчих ізоляторах тримається значна кількість осіб, засуджених за нетяжкі злочини, і багато з цих людей, на думку адміністрації цих установ, заслуговує своєю поведінкою на дострокове звільнення. Це передусім жінки, неповнолітні, люди похилого віку, інваліди. Але, на жаль, у минулому році гуманний акт про амністію в Україні так і не було прийнято.

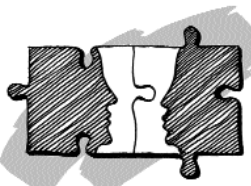
Вважаю, що кардинально змінити ситуацію ми можемо лише спільними зусиллями. Пам'ятаймо, що поки порушуються права однієї людини, порушуються права кожного з нас.

Дякую за увагу.
(Оплески).



Зараз Садгирським місцевим судом міста Чернівців розглядається кримінальна справа стосовно трьох оперуповноважених карного розшуку міськвідділу міліції, які 14 травня 2002 року безпідставно затримали 22-річного Олександра Кирилюка, вимагаючи у нього зізнання у викраденні комп'ютера. Через 7 годин просто з міліції його було доставлено до міської лікарні з травмами голови, кінцівок та розривом прямої кишки. Тепер цей юнак став інвалідом на все життя. За цим фактом Уповноваженим з прав людини відкрито провадження, хід цієї справи взято на особистий контроль. Ми безпосередньо зустрічалися з цією людиною і знаємо всі обставини страшних знущань з нього. Ця людина вже перенесла 11 операцій, ходить з прикріпленим спеціальним мішечком на боці і приречена так жити все своє життя.

Нічим іншим, як тортурами, є і перебування у кімнатах для затриманих та ізоляторах тимчасового утримання. Умови перебування там у більшості нагадують епоху середньовіччя і пов'язані з реальним ризиком для здоров'я. Камери — напівтемні бетонні мішки, в них немає свіжого повітря, питної води, санвузлів. Людям не надається належне харчування, вони позбавлені будь-якого зв'язку з зовнішнім світом і рідними. В ізоляторах тимчасо-



ЧЕНЦІ ЙДУТЬ. І Б'ЮТЬ

Те, що дбайливо і пошматочках збирали археологи, на що боялися дмухнути реставратори, для чорнорясої братії має приблизно таку ж цінність, як для позбавленої навколомистецьких сантиментів братви — минулорічний сніг. Ставлення прихильників РПЦ до безцінних пам'яток важко назвати інакше, ніж варварським. Хоч, може, причина в іншому: не моє — не шкода. Українська держава теж зовсім не переймається долею Лаври і всього, що ще залишилося в ній.

Переймаються хіба що окремі ентузіасти, чиї заклятих звертання до прокуратури чи інших структур поки що нагадують голос волаючого в пустелі. Умови співіснування науковців з агресивними ченцями дуже наближені до екстремальних. Те, про що розповідають наукові співробітники, шокує.

Усе почалося не вчора. Коли відзначали 1000-ліття Хрещення Русі, Кабмін своєю постановою передав церкві Дальні печери, відновив свою діяльність монастир Успення Богородиці. Незабаром у володінні його ченців опинилися Близькі печери — хоч відповідної постанови на той час не було, вона з'явилася тільки через півроку. Світська влада на такі дрібниці уваги не звернула. А далі музейним працівникам все відвертіше демонстрували, хто у Лаврі хазяїн.

Роман Качан, завідувач науково-дослідного відділу історії Києво-Печерської Лаври: “Приблизно раз на два роки ченці захоплювали новий корпус Києво-Печерського заповідника. На його території розташовано кілька музеїв — історичних коштовностей, історії книги і книгодрукарства, українського народно-декоративного мистецтва, театральний музей, також історична бібліотека. Ці музеї у зону захоплення не потрапили — бо розташовані у верхній частині заповідника. А ті, що в нижній — поруч із монастирем, ось він і “зацікавився” корпусами головної музейної організації — Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Попри те, що навіть будівлі, офіційно передані монастирю, юридично перебувають під нашим контролем”.

Але це, так би мовити, в ідеалі. Насправді так: зранку науковці приходять на роботу, а в їхніх кабінетах вже хазяйнують бородаті православні “брати”, які безапеляційно заявляють: “ми не захоплюємо, а повертаємо своє.”

Олександр Берьозкін, завідувач сектору Києво-Печерської Лаври, реставратор: “Коли сталось

фото О. Кутляхметова



ПРАВО СИЛИ

ХТО ВРЯТУЄ ЛАВРИ?

Навіть якщо абстрагуватися від того, що в традиційно українській святині — Києво-Печерській Лаврі — більш ніж упевнено почувається представництво іноземної церкви, все ж таки неможливо забути, що Лавра — унікальна історико-архітектурна пам'ятка. Отже, і ставлення до неї має бути відповідним. Сьогоднішнім її господарям — служителям церкви Московського патріархату — цю банальну істину второпати важко. Схоже на те, що і заповідь “не вкрати”, здається, також.

останнє захоплення напередодні Пасхальних свят (про це вже повідомляло “Слово Просвіти” — ред.), я намагався потрапити до свого робочого кабінету. Двері було забито, я був змушений взяти пилу-“ножовку”. Ченці намагалися облити мене водою — для цього вибили вікно. Тут-таки підбігли міліціонери, які не дали мені пройти. Зрозуміло, кого вони захищають насправді.

Тим часом у захопленому приміщенні залишилися предмети скіфського періоду, є ківш римського періоду. Будь-якої хвилини ці речі можуть виявитися втраченими назавжди, адже режим обробки цих знахідок — 5-10 років.

Химерна, скажу вам, ситуація — минулого року мене було двічі побито ченцями, я зареєстрував побої. “Гості” штурмували наш коридор. Тоді мене захищали хлопці, що охороняли заповідник. Міліція ж півтори години чекала за рогом — чим усе закінчиться. Її Печерський райвідділ, куди я звернувся з заявою, повідомив, що справу закрито. Я звертався до Печерської прокуратури — звідти жодних повідомлень. І мені, й іншим співробітникам ченці відверто погрожували: “Ви додому не доїдете”. Про це ми теж повідомили правоохоронців, але з таким самим успіхом могли нічого нікому не говорити.

Недавно прибув народний депутат В. Литвин. Той виступив на боці ченців і заявив: до свого корпусу ви вже не повернетесь. Створюється дуже небезпечний преце-

дент — у державі не просто відбирають її власність, для цього готують групи людей, замаскованих чернечим вбранням. Насильницькі дії при цьому виправдовуються тим, хто повинен державу захищати”.

“ШАНУВАЛЬНИКИ” СТАРОВИНИ

Спеціальність реставратора — надзвичайно рідкісна, дуже сумнівно, що нею володіє бодай хтось серед тих, що захоплювали корпус, де зберігалися безцінні археологічні знахідки. Плінуфу — давньоруську цеглину, уламки старовинного посуду, рештки гробниць з Успенського собору тощо “гості” в рясах просто згорнули в купу, знявши їх зі стелажів.

— Вони просто не можуть усвідомити цінності тих знахідок, — зітхає Олександр Берьозкін. — Колишньому директору музею декоративного мистецтва Ніні Росошинській єпископ Павло просто заявив: винесіть ваші дерев'яні різьблення і спаліть — бо нам, мовляв, потрібне приміщення, де вони зберігаються.

Сьогодні науковці побоюються прогнозувати, що може статися з Дальніми та Близькими печерами в недалекому майбутньому. Коли вони перебували в компетенції заповідника, доступ відвідувачів був обмеженим — і даремно. Повітря у печерах потребує постійного температурного режиму, відповідної вологості. Монахів, звичайно, це не обходить. Якщо раніше навіть улітку в печерах було

не більше 20 градусів тепла, то тепер взимку доходить до 30 — завдяки “винахідливості” ченців, що значно скоротили екскурсійний маршрут для туристів, унаслідок збільшилося навантаження на ділянку печер. Дійшло до того, що від фрагментів настінного живопису біля мощей деяких святих, залишився тільки спогад — його стерли, чіпляючись одягом, численні відвідувачі. Нікому й на думку не спало захистити живопис шматком оргскла.

Роман Качан: “У Благовіщенській церкві ченці зайнялися “творчістю” — зафарбували зображення трьох святих, залишивши одного, у Феодосіївській теж малювали — замість середньої постаті з'явився св. Феодосій. Або в трапезній на вівтарі кінця XIX століття поверх живопису (!) прибили цвяки і почепили ікони. Список “мистецьких акцій” ченців можна продовжувати. Про неподобства неодноразово повідомлялося в різноманітні інстанції, в тому числі у відділ охорони пам'ятників, результат — відомий.

Олександр Берьозкін: “У травні прибуває комісія ЮНЕСКО, вона перевірятиме стан Софії Київської і Лаври. Обидві пам'ятки можуть бути внесеними до списку культурної спадщини світового значення. Але я серйозно побоююся, що внаслідок дій ченців ми можемо втратити акредитацію ЮНЕСКО — якщо йдеться про Лавру. В Дальніх печерах є церква Різдва Богородиці, згідно з документами, там раніше було збережено приблизно 50 %

настінного живопису. А нині, усю штукатурку ченці збили під час “ремонтних” робіт і живопис звідти винесли — як сміття.

На території Лаври проклали надпотужний оптико-волоконний зв'язок — сумніваюся, що це для того, щоб краще спілкуватися з небесною канцелярією”.

Науковці звернулися до народних депутатів Павла Мовчана і Володимира Яворівського, вони скликали прес-конференцію і пообіцяли зробити депутатські запити з приводу неподобств. Можливо, це нарешті змусить реагувати тих, хто давно по-

“ЦЕ СВІДОМА ПРОВОКАЦІЯ?”

Коментар з приводу. Павло Мовчан, голова ВУТ “Просвіта”:

“Те, що сталося в заповіднику — тільки ланка одного ланцюга. Сьогодні, як ніколи в Україні розперезалися провідники русифікаторської політики. Захоплення музейного приміщення його ініціатори мотивують Указом Президента від 21 березня 2002 р. “Про передачу монастирю всіх будівель Лаври”. Хоч цей документ є суто декларативним і не містить розпоряджень про передачу конкретних будівель. Натомість ніхто не згадує про Постанову Кабінету Міністрів від 12 лютого 2002 р., у якій вказується, що “... культові будівлі, значні пам'ятки архітектури... можуть передаватися релігійним організаціям у користування тільки після вирішення питань, пов'язаних із переміщенням навчальних закладів, архівних установ і закладів культури, що займають ці культові будівлі, до інших приміщень”. Зрозуміло, що жодного вирішення питань цього разу не було. Такі випадки в Києво-Печерській Лаврі неодинокі — на сьогодні вже понад 10 службових корпусів заповідника захоплені служителями Московської церкви.

Усе це — свідомо провокація, того ж порядку, що й ініціатива заборозних “патріотів” стосовно перейменування площі Шевченка в їхньому місті на площу ім. академіка Акаєва — з такою пропозицією до депутатів Запорізької міської ради звернулася недавно адміністрація БАТ “Мотор-Січ”. Сумнівно, що автори цієї ідеї знають про те, що в 2004 р. світова громадськість відзначатиме 190-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка.”

• **Людмила ПУСТЕЛЬНИК**

З'їзд

ГОЛОВОЮ РУХУ ЗНОВУ СТАВ ДИПЛОМАТ

Травневий XIII з'їзд НРУ обійшовся без сенсацій — Рух очолив колишній український посол Борис Тарасюк. Йому передав булаву інший дипломат, Геннадій Удовенко. Злиття з колишнім Рухом, а тепер — Українською Народною Партією, звичайно, вкотре не сталося. Натомість відбулося те, про що говорили давно — лідер “Нашої України” Віктор Ющенко зміцнює блок перевіреними кадрами, готуючись до виборів.

Що від Руху в НРУ залишилося, більше історії, ніж майбутнього без схиждства висловлювався ще під час зимового з'їзду Руху, який тоді перейменував себе в УНП. Симпатії до НРУ не додавали задекларовані, було, його тогочасним лідером наміри об'єднатися з кіровоградською горілчаною принцесою Ганною Антоньєвою, головою ДемПУ. До альянсу, щоправда, не дійшло, а іміджу рухівців коштувало чергових втрат — Антоньєвій пам'ятають голосування за відставку уряду Ющенка.

Щоправда, навряд чи було б справедливим твердити, ніби кандидатуру Тарасюка в НРУ зустріли “на ура” — хоч би й через те, що Борис Іванович рухівцем став зовсім недавно, у березні, а до того був членом партії “Реформи і порядок”. Тим не менш, за нього проголосували 808 делегатів з'їзду. Таким чином біля керма найстаршої національно-демократичної організації знову став дипломат із солідним послужним списком — колишній міністр закордонних справ, керівник місії України в НАТО.

Тож зрозуміло, що новообраний лідер серед іншого наголошував у своїй промові на необхідності забезпечення курсу євроатлантичної інтеграції України. Стосовно справ партійних, Б. Тарасюк збирається повернути НРУ її провідні позиції у вітчизняному політикумі, однак із суттєвим уточненням — у складі “Нашої України”.

— Сьогодні Рух, як і все українське суспільство, потребує змін, і для досягнення цього мало просто декларувати необхідність проведення реформ — потрібна конкретна партійна робота всіх без винятку рухівців, а також зміцнення партійної дисципліни, без якої всі намагання — марна трата часу, — заявив голова партії.

Серед першочергових її завдань були названі “повне виконання програми Народного Руху України та блоку “Наша Україна”, створення передумов для об'єднання всіх патріотичних демократичних сил, вирішення соціальних проблем, виконання проблем економічного розвитку, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, реформування податкової системи, розбудова інфраструктури Народного Руху України шляхом збільшення партійних осередків на місцях і наповнення їх роботи конкретним змістом”. Крім того — вирішення кадрових проблем, поліпшення просвітницької та інформаційної роботи.

• **Л. П.**



НЕЗАБУТНІ

ТЕПЕР ПРИЗВИЩА НАЗИВАТИ МОЖНА

Якби відомий український письменник Василь Петрович Минко дожив до свого 100-річчя, його вельми здивували б досягнення сучасної демократії, можливість говорити відкрито все та про всіх. У часи, коли творив він, про все можна було говорити лише алегорично, та й то — не називаючи прізвищ. Саме так, “Не називаючи прізвищ”, назвав Василь Минко свою найвідомішу комедію, яка принесла йому славу драматурга-сатирика.

Проблеми з драматургією існували в різні часи. У 1952 р. в газеті “Правда” було надруковано статтю “Подолати відставання драматургії”, де обговорювалася, зокрема, так звана теорія безконфліктності. Зі сторінок газети закликали не закривати очі на проблеми, що існують у суспільстві, сміливо відтворювати протиріччя життя. Своєю п’єсою “Не називаючи прізвищ”, написаною півстоліття тому, В. Минко нібито відгукнувся на цей справедливий заклик. Василь Петрович говорив тоді: “Мені хочеться написати таку комедію, щоб носії скверни, виведені в ній, позвали мене до суду за образу”.

Спектакль “Не називаючи прізвищ” здійснив певний переворот у тодішній українській драматургії. Письменник сміливо й переконливо відтворив суть героїв відверто негативних, навмисно загостривши соціальний конфлікт. Звісно, сьогодні ті конфлікти здаються дитячими пустощами порівняно з тим, що ми дізналися й дізнаємося з сьогодення... Свого часу її поставили в ста сорока чотирьох театрах колишнього Союзу. Але коли у Новосибірську спектакль подивилася тодішній міністр культури Катерина Фурцева, вона розпорядилася зняти п’єсу з репертуару всіх театрів. Святукуючи 1987-го свій 85-річний ювілей, Василь Петрович сумно скаржився на те, що ніхто так і не насмілився скасувати це рішення й до п’єси не звертаються. “Адже, — міркував письменник, — ще в 50-ті роки моя п’єса закликала до зміни поглядів, закликала відмовитися від колишніх форм життя, покінчити з бюрократизмом і переродженням.

Драматургічний талант В. Минка засвідчено ще більше ніж у п’ятнадцяти п’єсах. Пригадаймо бодай “Наречений з Аргентини” (1960), “Комедія з двома інфарктами” (1967), “Давайте не будемо” (1968) й інші. Усі вони мали сатиричну спрямованість, задану першим драматургічним досвідом. Змінювалися мішені сатиричного пера письменника, але в усіх творах простежується напрям літературного інтересу, мотиви удосконалення природи людини, її моральних якостей, викорінення в ній усілякої “скверни”.

Василь Минко прожив цікаве, насичене подіями, яскраве творче життя. Широковідомий він і як письменник-прозаїк. Один із найцікавіших творів — автобіографічна повість “Моя Минківка”. Змальовуючи власну долю, письменник розгортає панораму життя цілого народу, дає своєрідний ракурс погляду на історію країни. Можна лише позаздрити літературному оточенню Василя Петровича. Усіх, із ким дружив і зустрічався, він описує в літературних спогадах “Червоний Парнас” і “Гості мого дому”. Тут літературні портрети Михайла Шолохова і Остапа Вишні, Жоржа Амаду і Олександра Довженка, Павла Тичини, Андрія Малишка, Амвросія Бучми, Самеда Вургуна, Назима Хікмета й багатьох інших видатних творчих особистостей...

Так, його життя і творчість залишилися в минулій епосі, тепер далекій і все-таки нерозривно пов’язаній із нами. Спрацьовує один із законів буття: нинішній час завжди знає про минуле набагато більше.

• Алла ПІДЛУЖНА

КРІЗЬ ПРИЗМУ ТРЬОХ ДЕСЯТИЛІТЬ

Принагідні думки з приводу роману Дана Боривітра “Межею болю і ненависті, або Нові глadiatori”

Прочитала твір і відзначила для себе: це не роман у традиційному значенні цього слова. І це не феєрія, як відзначає автор. І це зовсім не фантастика... А потім подумалось: а може, для тих, хто читатиме його через кілька десятиків років, це справді буде фантастикою? Вони, оті читачі, мабуть, і не уявлятимуть, як це можна переслідувати, катувати, судити, позбавляти волі людину тільки за те, що вона любить той край, де народилася і живе, що не хоче носити ярмо — бо ж людина!

Мені здається, що Дан Боривітер написав книгу саме для нащадків. Як пам’ять: “Не забудьте, якою важкою була наша дорога до волі! Яку неймовірно високу ціну ми заплатили за неї!” Як застереження: “Будьте пильними, щоб із вами такого не сталося ніколи!” Та про це трохи далі. А тепер — кілька слів про автора.

Дан Боривітер — Богдан Рокетський — із давнього і славного роду Рокецьких, який корінням своїм сягає до бережанського полковника гетьмана Хмеля Рокецького. Народився він 17 травня 1951 року в с. Куся Чусовського району Пермської області. За антирадянську діяльність був виключений із Львівського університету, а пізніше — зі Львівського поліграфічного інституту. Колишній політв’язень. Реабілітований. Член Спілки журналістів України і Національної спілки

письменників. І книжку він розпочинає з відомостей про людину великої душі, істинного патріота України, засудженого до п’яти років позбавлення волі у виправно-трудовай колонії суворого режиму Володимира Рокецького — далекого родича автора (фотографія, витяг із протоколу про вирок, довідка про реабілітацію); теплі і щирі висловлювання про Володимира його друзів і однодумців, переслідуваних органами КДБ, — Василя Ісайчика, Ярослава Смалюха, Михайла Гомбковського, Миколи Масляка, поета Василя Ганущака, який у тому страшному для львівського студентства березні 1973-го був заарештований і виключений із філологічного факультету Львівського університету.

Передує самому романові ще низка матеріалів: слово доцента факультету журналістики Львівського університету ім. Івана Франка Володимира Гоя про 113 сходин на ешафот, які подолав автор твору (він же і головний герой) Дан Боривітер у слідчому ізоляторі КДБ (“Залишилось, — пише Гой, — 113 ран на молодому серці, як пам’ять про сходження на ешафот”); матеріал головного редактора газети “За незалежність” Миколи Масляка “Перший офіційний рупор першої політичної партії”, фрагменти інтерв’ю Василя Овсієнка із Зоряном Попадюком; витяги з дипломної роботи випускниці істо-

ричного факультету ЛДУ Наталії Мисак “70-ті роки ХХ ст. Опозиція у Львівському університеті”.

Постає питання: чи потрібні ці документальні матеріали, власне, перед художнім твором? Мабуть, скільки людей читатиме книжку, стільки й думок буде з цього приводу. Мені ж видаються вони доцільними. І насамперед тому, що проливають світло на той справді чорний студентський березень 1973-го у Львові, коли “камери львівського кадебістського слідчого ізолятора були переповнені студентами. Місцевим чекістам навіть запросили з навколишніх областей підмогу”, на ті випробування, які випали на долю молодих патріотів (Олега Лишеги, Василя Гайдучка, Григорія Чубая, Антона Флуда, Івана Сварника, Зоряна Попадюка, Ярослава Микитка, Леоніда Філонова, Василя Ганущака, Богдана Рокетського, Михайла Гомбковського та ін.) і сивочолих професорів, доцентів (Івана Ковалика, Ярослава Кіся, Ганни Ластковецької, Ірини Гузар та ін.)

Застійні вісімдесяті... Народ мовчки ковтає об’їдки, кинуті йому зі столу, за яким сидять “сильні і великі” радянського світу. Ковтає і ... мовчить. А журналіст? Що робити йому? Представляти все це як прояв найвищого “благоденства”? Бути “послушним” системою? А якщо совість не дозволяє? А якщо озивається в душі пам’ять батьків, і ця

пам’ять кличе не мовчати, будити людину в людині, українця в українцеві? Що тоді? А тоді — “найвищий” у Франківську будинок, “відки Сибір видно”. А тоді — допити, знущання, тортури, шантаж.

Це Голгофа журналіста Дана Боривітра... Шлях до неї він почав ще з сімдесятих у Львові, коли вони, студенти, молоді, завзяті (а вірець мали прекрасний — Володимира Рокецького, “який найбільше любив Україну. І довів це власним життям”. Власне, його пам’яті і присвячено книжку), створили підпільну антирадянську організацію “Каменярь”, мета якої була чіткою і ясною — вільна і незалежна Україна.

...Ще раз перегорнула сторінки книжки, подивилася на ілюстрації (до речі, оригінальною компоновкою і змістовні) Миколи Масляка і замислилася: чи готові ми, українці початку третього тисячоліття, до такої самопожертви? Автор післямови до книжки Ярослав Дорошенко висловив впевненість у тому, що “нащадкам нескорених нема переводу”. Дай Боже, щоб так було насправді. А книзі Дана Боривітра — зацікавлених читачів.

Оксана ТЕБЕШЕВСЬКА,

• поетеса, заступник голови Калуського міськрайонного товариства “Просвіта” Івано-Франківської області

У збірці Мирона Нестерчука “Вірменська рапсодія” (Львів, “Каменярь”, 1993), рукопис якої мені довелося рецензувати, мою особливу увагу привернув вірш “Земля — твоя і моя”, пройнятий органічним відчуттям причетності автора до історії вірмен.

25 травня 1942 р. — день народження поета — збігається (чи не символічно?) з датами найдраматичніших, знакових випробувань у житті вірменського народу: напередодні Аварайрської битви 451 року, коли “в храмах вірменських звучали в ім’я звятиги молитви” за Вардана (Зоравара) Маміконяна, і перед Сардарпатською битвою 1918 року: “звуками бою була наповнена ніч. Звуками бою, Що наближався. Й до світанку очей не skleпляв Полководець Андраник. Ворожі полки, розбиті ущент, втікали”.

Радісно стежити за творчим розвитком цього скромного, напрочуд вимогливого до себе, роблячого митця, зокрема в царині вірменістики. Адже в люстерку його літературної долі бачу себе самого, свої особисті витоки зацікавлені вірменським світом.

У згаданій збірці є ще одна поезія — “Кам’яна книга”. Йдеться про закам’янілу книгу, знайдену в печері між Ахпатом і Санайном у 1872 році. Вона, свідок чергової завойовницької навали, вчасно закінчена і схована від ворогів літописцем, перебуваючи у вологій печерній пітьмі, поступово перетворилася у загадковий сталагміт, досі ніким не прочитана. Але автор вірить: прийде-таки час — і її прочитають.

“Вірмені! Ти теж на книгу схожа — Із забуття й занепаду повернута”, — стверджує поет.

Мирон Нестерчук “читає” Вірменію і знаходить в її “кам’яній книзі” мистецькі сторінки, котрі, гідно інтерпретувачи, варто включити в духовний фоліант України.

Водночас він “прочитує” і “книгу” рідного села Сильно (за

КРИЛА МИРОНА НЕСТЕРЧУКА

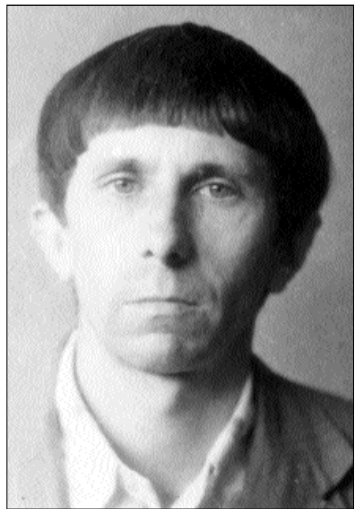
місцевою вимовою — Силно) Ківерцівського району на Волині. Як пише автор однойменної збірки поезій, присвяченої землякам, у нинішньому році виповнюється 425 літ з моменту першої писемної згадки про село — “яскраву зірочку великого сузір’я, що зветься Україна”.

Власне кажучи, це не збірка різнопланових віршів, а книжка, маленька за обсягом, але цільна своєю концепцією і вельми серйозним змістом, в якій поєднуються народна міфологія та естетика, ліричні відступи автора, його філософські медитації, пейзажі, відтворені ним трагічні, суворі реалістичні картини.

Дізнаємось: у рідному селі автора свого часу з’явилися ... “кигориби”. Це з вірша “Страта Дона Кіхота”: в кооперативі довго валялася книжки “поміж тількою та газом”. І от “з району знову хтось вказівку дав: книжки на протяженні трьох днів, Крім книг вождей — невідмело СПИСАТИ”. “Насипали сітчок із тих книжок В дворі СІЛЬПА за ящики з-під ВОДКИ. Бухгалтер вийшов, продавець, дядьки, І почали рубати до колодки”.

Життєпис Мирона Нестерчука характерний для “дітей війни”: раннє сирітство, навчання в середній школі свого села. Після закінчення Українського інституту інженерів водного господарства в м. Рівне став гідромеліоратором. Служив у армії. Але поступово образотворче обдаровання наклало відбиток на його працю: нині він — художник-оформлювач краєзнавчого музею “Верховина” в Стрию. Оформив десятки книг українських авторів, зокрема і власну — “Сильно”, що цієї весни побачила світ у видавництві “Щедрик” завдяки допомозі земляків-добровольців.

Але своєю творчістю Мирон різнобічний, багатогранний: художник, що мав персональні ви-



ставки в Україні й Вірменії, та й зараз готується до них, поет, на рахунок якого хай небагато збірок, але всі вони пам’ятні: “Джерело”, “Мелодія світанку”, “Вірменська рапсодія”, “Свितязь”, “Сильно”. І значною мірою — вірменознавець, перекладач вірменської поезії.

Понад два десятиліття міцною творчою дружбою пов’язані літературне об’єднання м. Стрия і подільний гурт ім. Т. Шевченка вірменського міста Іджеван (зараз це Спілка письменників Тавуської губернії Республіки Вірменії). І в цьому оркестрі споріднених душ, мені здається, першу скрипку грає діяльний Мирон Нестерчук. Коли у Вірменії сталося страшне стихійне лихо — землетрус, серед тих, хто негайно з болем відгукнувся на горе вірменського народу і простягнув йому руку милосердя, було і літ-об’єднання “Хвилі Стрия”. Стрий — Іджеван — цей самобутній танцем у практиці міжнаціонального літературного єднання енергетично заряджає, головним чином, Мирона: його творчість стала відомою всій Вірменії, коло його друзів розширилося іменами зна-них діячів вірменської культури.

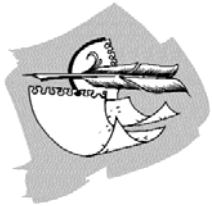
З появою Мирона Нестерчука на виднокраї українсько-вірменських духовних зв’язків, відверто кажучи, оптимізувався і мій настрій — так би мовити, старого коня, що багато літ тягне плуга на тій благословенній ниві, котру почали розробляти незабутні Павло Тичина і Максим Рильський. А з нами — талановиті вірменознавці, перекладачі з вірменської, дослідники літературних взаємин двох народів — Олександр Божко і Людмила Задорожна. Коли маєш таких колег — енергійніше працюється.

На мою думку, Мирон обрав собі тяжкий, але вірний перекладацький шлях — відтворювати вірменську поезію з оригіналу. В одному з листів він писав мені, що прагне відчувати вірменське слово на дотик, на звучання, — підрядник цього не дає.

Я почав перекладати вірменську музу з найбільшого національного співця — “поета всіх вірмен” Ованеса Туманяна. Мирон пішов далі: він відкрив для себе духовний космос Григора Нарекаці, котрий упродовж цілого тисячоліття своєю “Книгою трагедії” (“Словом про Бога з глибини серця”) володіє душами вірмен. Цю “Книгу скорботних пісень” (а коротше — “Нарека”) народ вважає священною. Їй судилася вічність, бо вона спонукає людство до морально-етичних пошуків у стремлінні до внутрішньої гармонії, духовної досконалості.

Внесок мого друга в розбудову українсько-вірменського духовного мосту помічено і гідно поціновано. З нагоди 1700-річчя прийняття Вірменією християнства як державної релігії в грудні минулого року його відзначено нагородою президента Республіки Вірменія Роберта Кочаряна — медаллю Мовсеса Хоренаци.

• Віктор КОЧЕВСЬКИЙ



ПАМ'ЯТЬ

Надя й Микола познайомилися двадцять років тому. Микола брав у бібліотеці книжки, а вона працювала бібліотекарем. Розговорилися. І він попросив дозволу провести її додому. Отак і йшли поруч — із Гребінки на Слободо-Петрівку. Стояла рання весна, і весь світ починав жити заново. Десь біля серця землі родилася молода трава, росло коріння могутніх дерев, плвли й гуркотали божевільним гуркотом підземні ріки.

Ось і 11 березня 2002 року, рівно через двадцять років, вони сиділи й вечеряли. Микола запитав: “А ти знаєш, який сьогодні день? Сьогодні ми з тобою познайомились”. Глянули на годинник, було 18.30. І час приблизно збігався. Почалися щемні спогади про минуле. Всі ці дні, місяці, літа вони були разом у радості й горі. Виростили сина Владислава, якому вже минуло вісімнадцять. А поруч сиділа донька Таня, шестикласниця. Як швидко спливає життя! Дні вишикувалися в чергу й минають, минають. Учора був зовсім не такий, як сьогодні, а завтра настане ще золотіший.

Донька дивувалася, чого це раптом тато й мама, які вічно зайняті поранням та роботою, піддалися романтиці?

Був понеділок, звичайний будній день, і, здавалося, ніщо не віщувало лиха. Вони ще не знали, що завтра, у вівторок, почнеться інший відлік часу. І цей час вони до кінця своїх днів називатимуть “Після смерті Владика”.

Короткі хвилини спогадів минали.

А вранці, у вівторок, Надії Михайлівні Тертиченко зателефонували, щоб вони з чоловіком негайно приїхали в Черкаси.

— Що трапилося? — запитала з тривогою.

— Та вашого сина хочуть виключити.

— Як, за що? — злякалася мати.

— Приїздіть, там розберемося.

В її душу вступила тривога, з цією тривогою поспішила на пошту, щоб подзвонити в коледж. Сама собі думала: “Владик добрий, порядний, чогось накоїти не міг. Може виключають за гроші, адже ми винні 300 гривень за навчання?” Позичила триста гривень, і коли нарешті “дали” їй Черкаси, незнайома викладачка на запитання матері довго мовчала. Потім сказала:

— Владислав помер у спортзалі.

Все, що було потім, схоже на страшний сон. Вони з чоловіком найняли машину, поїхали в Черкаси. Їм розповіли, що син пішов на тренування, піднімав спочатку вагу три кілограми, потім — шість, а далі — дев'ять...

Близько 18.30 сказав друзям, що йому погано. Його взяли під руки, але він не стояв на ногах. Викликали “швидку”. Юнак прожив усього чотири хвилини.

Того дня навчання в коледжі не було. Плакали викладачі й студенти. За висновком лікарів, у юнака зупинилося серце.

“ЯКЩО НАВІТЬ МАЛЕНЬКИЙ СІРНИК ЗАПАЛИТЬ, ТЕМНОТУ РОЗІТНЕ ЙОГО ПОЛУМ'Я БЛІДЕ”

Владик Тертиченко народився 6 червня 1983 року. Якось він сказав: “Я народився в понеділок, буду нещасливий”. Надія Михайлів-



фото О. Кутляхметова

ЖУРНЕ ДЕРЕВО

на гаряче заперечить: “Ні, ні, це неправда! Я знаю, все в тебе буде добре!” І сама повірить у ті слова.

У півтора року він уже добре розмовляв, і коли дивився новини по телебаченню, то запам'ятовував майже слово в слово. Вони раділи й дивувалися його здібностям. Хлопчик ріс незвичайний — поважний, вдумливий, спостерігав за жучком, за квітчкою й травинкою. Здавалося, що весь він сявав добротою та світлом, це сяйво залишилося в нього назавжди.

Коли йому виповнилося два роки, стояв, схилившись на велосипед, і тут підскочив півень, стрибнув на плечі й почав його бити крильми. Дитина так перелякалася, що втратила дар мови. Минули довгі місяці, перш ніж батьки, звертаючись до знахарів, лікарів, змогли повернути синові можливість розмовляти. Зате стільки було радості!

Коли хлопчикові виповнилося сім років, у сім'ї народилася донечка Таня. Сестра Надії Михайлівни в ті дні бачила віщий сон, який розповіла тільки своїй дочці, а сестрі й зятєві повідала тільки через багато років. Снилось їй, мовби заходить у двір до Тертиченків і бачить, що стоять там двоє молодих дерев. Одне вище, а друге нижче. І на тому вищому дереві раптом листочки почали скручуватися, враз поруділи, почали опадати, а дерево стало все чорне, неначе обгоріле.

Про себе подумала: невже щось трапиться з Владиком? Але турбувати родичів не захотіла.

Хлопець добре навчався в школі, був слухняним, вихованим. З 7 класу записався в “Єшко”, самостійно вивчив англійську мову (у школі викладали німецьку). Проїшов до вищого рівня, сам добре читав і перекладав тексти. Часто вечорами, тримаючи в руках книжку англійською мовою, одразу перекладав і читав уголос українською.

Вдома намагався в усьому

допомагати батькам. З Миколою Миколайовичем робили вдвох чоловічу роботу. Удвох вони посадили й виноград, який знову ось-ось почне оживати, випустить рожеві пагони. Часто сам порався в сараї біля худоби, допомагав на городі, на ходу вихлопував у матері повне відро.

Безмежно любив він і сестричку Таню, вчив її плавати, вчив англійської, вчив розбиратися в людях.

“ТА НАСТІЛЬКИ Ж МЕНІ НА ХОЛОДНОМУ ВІТРІ БОЛЮЧИША ЛЮБОВ І ГІРКИШЕ СИРІТСТВО”

Тепер вони передумують усе до дрібниць, перебирають спогади, мов камінчики. Обпалена материнська й батьківська любов шукає порятунку в минулому.

Після закінчення Слободо-Петрівської середньої школи у Владика в атестаті було всього чотири “четвірки”. Він мріяв бути вчителем англійської. Але зарплати батька, монтера колій, і матері, шкільного бібліотекаря, не вистачало, і батьки засумнівалися, чи витримають п'ятирічний марафон із малим сімейним бюджетом. Зрештою, сімейна рада вирішила, що навчатиметься Владик на економіста в Черкасах.

— Одяг у сина був дуже скромний, — згадує мати, — але він ніколи не скаржився, нічого не просив. Хоча друзі в нього були з багатших сімей.

Навпаки, коли збирався їхати і мати давала йому сумку з їжею й традиційну “десятку”, він заспокоював:

— Не журися, масик, ми ще й непогано живемо!

Одяг і взуття він носив так акуратно, що навіть коли вже ставало мале за розміром, то не було потріпаним і зношеним.

Якось, перебуваючи вдома, Владик поїхав із товаришем покататися на мопеді. Несподівано назустріч вийшла черда корів,

звернути було нікуди, і хлопці вдарилися в трактор. Владик дуже переживав, що пошкодив мопед, і, ледве дочекавшись матері, подав їй згорнений удвічі ремінь, і сказав:

— Мамо, бий мене, я мопед зіпсував...

— Ти цілий? — вигукнула Надія Михайлівна. — Якщо ти цілий, то все добре.

Мопед він відремонтував разом із друзями, не витративши ні копійки.

По вихідних, коли приїздив Владик, у домі було справжнє свято. Готували смачні страви, пекли торти. Чекали його новин, а новини завжди були хороші, бо навчався він успішно.

— Я боялася, щоб у гуртожитку син не потрапив під вплив поганих хлопців, і коли він сказав, що хоче з друзями ходити в спортзал, не заперечувала, не відмовляла, — продовжує Надія Михайлівна.

Восени його мали брати в армію, і він хотів бути фізично підготовленим. Для цього часто й удома тренувався з гантелями.

— Якби я знала, чим усе те закінчиться, я б у колодязь повкидала ті гантелі, — плаче мати, — вони були такі важкі, що з місця не зрушиш. Доводилося їх ногами перекочувати.

Часом, приїжджаючи, син скаржився, що відчуває в серці дискомфорт. Вона думала, що організм у Владика молодий, здоровий, переборе тимчасову слабкість. Дала йому гроші на дорогі серцеві ліки, які рекламують по телебаченню. І все дбала, щоб не голодував, щоб був одягнений у чистеньке.

“НЕМОВ ЗБОЖЕВОЛІЛІ КОНІ І ВІКНА В ВОГНІ... ХТОСЬ РИДАЄ “ПРОЩАЙ”, АЛЕ РУКУ ТРИМАЄ МЕНІ”

Останнього разу він приїхав 8 березня. Того дня в домі було

справжнє свято. А 9-го Владик разом із батьком пиляли дрова. Коли вони працювали, собака Тяпка поводив себе дивно — скавчав і рив ями. Його намагалися заспокоїти, але тварина страждала й далі. Подумали: може, хоче, щоб відпустили. 10-го, в неділю, перед від'їздом Владик і Таня гралися в хаті, бігали, голосно сміялися. Надія Михайлівна насварила їх, мовляв, пішли б погуляли надворі. Тоді брат із сестрою сіли на велосипед і поїхали понад водоймою, тими місцями, де колись любили ловити рибу, купатися.

До речі, Надію Михайлівну він завжди називав лагідно “масик”. Часом говорив:

— Масик, я піду порибалю, ти не проти?

Тепер же, над водою зупинивши велосипед, хлопець задумався і несподівано сказав:

— Знаєш, Таню, що найстрашніше на світі? Найстрашніше, коли молода людина мусить помирати.

— Що ти таке говориш? — строго запитала сестра. Але відповіді не було.

Потім він поїхав у Черкаси. Маленька станція Оржиця на Полтавщині, що неподалік від їхнього дому, довго дивилася вслід старенькому дизелю. Більше рідні живим його не побачили.

“ДОРОГИ В СНІГАХ, УРАГАН, ТРІСК ПОЛАМАНИХ КРИЛ, І ПАДАЄ НЕБО НА ГРУДІ САОТНІХ МОГИЛ”

Такого похорону в Слободо-Петрівці не пам'ятають навіть старожили. Зійшлося все село, плакали старі й малі. Згадували, як він приязно вітався, яким до всіх був добрим. Часом навіть робив зауваження рідним, аби не говорили погано про людей, часто посилався на Біблію, яку уважно прочитав і добре знав.

Вдома досі все нагадує про нього — знімки, меблі, речі. Його одяг і постільна білизна, здається, досі зберегли його запах. Зошити — з любов'ю виведені слова, книги — тепло його рук.

Вже цілий рік у домі Тертиченків живе безпросвітне горе. Немає затишку, не чути дзвінких голосів. Надія Михайлівна плаче — на роботі, вдома, на кладовищі. “Як мені повернути дитину?” — стогне її зболена душа і відповіді не знаходить.

Змучена стражданнями жінка часто в снах бачить сина живим і здоровим.

Минулого року, після дев'яти по Владикові, по судівству помер п'ятнадцятирічний Руслан Лісовський, так само несподівано. І горя на вулиці стало більше. Дехто каже, що то подіяв жорстокий закон парності випадків, а інші говорять, що Владик узяв собі товариша, бо ТАМ було сумно.

— Тепер я розумію, яке це щастя, коли в тебе немає грошей, і ти шукаєш їх для дитини. Коли немає їх, і ти намагаєшся щось вигадати для студента. І яке горе, коли тобі нічого не треба...

Надія Михайлівна засинає. І ніхто не бачить, як тихо залітає до кімнати душа її сина, схиляється над ліжком, шепоче:

— Вставай, масик, уже весна, надворі повно роботи.

• **Любов ПОНОМАРЕНКО,**
Полтавська обл.



ВМІТИ І ВЧИТИ

Є на Прикарпатті місто Бурштин. Старовинна легенда доносить нам, що княжна з двору галицьких володарів загубила тут прекрасне бурштинове намисто, яке потім намарно розшукували прислуга та військова дружина. Хтозна, може й справді так було, бо ж зберегли нащадкам мешканці сусідніх з Бурштином сіл Насташині і Чарів пам'ять про улюблену жінку князя Ярослава Осмомисла Настусю Чарівну.

А Віра Сисоївна Доцяк приїхала до Бурштина, щоби знайти тут своє янтарне намисто, аж у грудні 1973 року. На той час за її плечима була вища освіта, — здобула її в Донецькому Інституті радянської торпівлі, де опанувала фах інженера-технолога. До приїзду на Прикарпаття молодий спеціаліст Віра знала технологію приготування страв і професійні тонкощі обслуговування, оскільки мало не щодня об'їжджала, вивчала й контролювала роботу закладів громадського харчування цілої Донецчини.

— То не я просилася на посаду, а люди самі мене знайшли, — загадує Віра Сисоївна про призначення її директором громадського харчування Бурштинської електростанції.

Директор Бурштинського професійно-технічного училища № 20 Степан Михайлович Хованець якраз на той час сформував педагогічний колектив щойно утвореного навчального закладу. Високе педагогічне чуття Степана Михайловича відіграло вирішальну роль у житті уродженки Київщини.

ПРЕМІЯ

ВИШИЛА ДЕСЯТЬ ПОРТРЕТІВ

З альбому дивиться дівчина дивовижної вроди — руське хвилясте волосся спадає нижче пояса. Скільки їй тут років, вісімнадцять чи двадцять? Мабуть, вишивати вона почала саме о цій порі, коли навчалася в Ніжинському педінституті.

Навчила її класти візерунки на полотну мама, — згідно зі звичаями, дівчата мали готувати весільний посаг. Але Настя полюбила цю справу після однієї зустрічі. Побачила, як на ринку дідусь вибивав на полотні чудові візерунки. Вона прийшла купити порічок до хліба. Їсти студентці було більше нічого. Голка коштувала стільки ж, як і склянка ягід. І вона вибрала ту голку.

Потім за місяць до війни виїхала заміж, дочекалася з фронту чоловіка, виростила трьох синів, працювала вчителькою рідної мови, директором школи, завучем. Готувалася до уроків, прала, прибирала, полонила, вярала, і кожну вільну хвилину сідала за вишивання: для неї то було і свято, і відпочинок.

Вона вибила 16 килимів, а ще ж скатертини, наволочки, простирадла, картини. Будинок цвіте її дивовижними квітами. Є в неї "щасливі" весільні рушники під хліб і під ноги. Діти і внуки, які ставали на ті рушники, мають хороші сім'ї.

— Я виходила заміж з торбою книжок, — розповідає жінка, — а в чоловіка був планшет. Разом прожили 52 роки.

Нині колишній фронтовик вже покійний.

Настя Гнатівна Івашенко з села Вовчик Лубенського району Полтавської області вишивала куточки природи рідного краю, ікони, портрети. Зокрема, є в неї десять портретів Шевченка у різному віці. "І Тарас" нині у музеях та школах району, три портрети вдома.

Нині вишивальниці 84 роки. Має шість онуків і шість правнуків. Вона й тепер дуже любить поезію Великого Кобзаря. А її дивовижні квіти цвітуть на радість людям.

- **Любов ПОНОМАРЕНКО**, Полтавська область

ІЗ НАТРУДЖЕНИХ РУК, ВІД ДОБРОГО СЕРЦЯ

Коли Віра Сисоївна ознайомилась зі спеціальною літературою, призначеною для навчання вихованців училищ кулінарного профілю, то побачила, що в посібниках є всі: російська, грузинська, азербайджанська кулінарія, тільки немає своєї рідної української кухні. Так, для годиться, основний підручник Анфімова подавав рецепти декількох, вибірково взятих рецептів українських борщів, вареників і киселів. Відтоді, крихту за крихтою, педагог з Бурштина почала відновлювати багатющу скарбницю національної кулінарії.

— Тоді можна вважати, що ваш підручник "Українська кухня" започаткувався з приходом на роботу в училище? — запитує Віру Сисоївну.

— Коли я вирішила відновити найкращі традиції національної кухні, то мені не треба було проникати в якийсь невідомий для себе таємничий світ. Я з дитинства жила в ньому, від мене вимагалося одне — ретельно напружити пам'ять і все до найдрібніших деталей пригадати. Чому, наприклад, на Поліссі начинку до вареників давали із пшоняної каші? Або чому при випіканні хліба під нього клали капустиний листок? Я

ж у дитинстві не задумувалася над тим, чого то матуся кладе ще гарячий буханець на чистий святковий рушник. Загостила, аби знайти там відповіді, до родинного села Вовчків, що на Київщині.

У розмові з Вірою Сисоївною ми несподівано разом спостерегли, що народна кухня на її малій батьківщині — Поліссі — дуже подібна до кулінарії селян мого львівського Побужжя.

— Такі паралелі досить легко пояснити, — каже дослідниця, яка опрацювала кулінарні особливості всіх регіонів України. — Бо і літописні бужани, і мої далекі предки — поляни чи, може, древліани, жили приблизно в однакових природних та господарських умовах. Тому й плекали різноманітні страви зі збіжжя, добутого з різновидів злакових культур. А як збагатили їхній щоденний стіл природні багатства річкових плес, польових та лісових озер; урізноманітнів їхню їжу поліський ліс, багатий численною звіриною, птаством, грибами та ягодами.

— Пригадую свої перші враження від поліських хрестин, — далі ділиться споминами В. С. Доцяк. — Баба-повитуха, зваривши у глиняному горщику кашу, уквітчує по-

судину різноманітним зеленим віток і кольорових стрічок, співає над кашею язичницький гімн, а потім розбиває глечик і ділить страву поміж кумами, а вони за цю гостину обдаровують немовля грішми.

За десять років Віра Сисоївна написала й видрукувала у видавництві "Вища школа" три підручники для учнів професійно-технічних навчальних закладів. Про популярність книг свідчить той факт, що їх не знайдеш на полицях книжкових магазинів, бо вони миттєво розходяться поміж спеціалістами й рядовими поціновувачами кулінарії. Навіть їх безпосередній творець уже в своїй особистій бібліотеці не має другого видання "Української кухні" і найновішого посібника "Страви, закуски, напої, десерти барів і буфетів". Звичайно, що цього наукового успіху могло б не статися, якби на життєвій дорозі вченої-педагога не трапився професор Прикарпатського університету С. С. Шумега, який не представив до дослідниць Б. А. Кримської, який не подвигиство працівників Міністерства освіти і науки України А. В. Гур'янової та Л. О. Стременко, а за участі останніх — практична допомога майстрів кулінарії справи зі столичного ресторану "Дніпро".

— І все ж, щасливий збіг всіх цих обставин і факторів — тільки дешифрація у порівнянні з талантом та мудрістю мого народу, який за свою багатовікову історію уклав ту велику науку, без якої не обходиться жоден із нас. Саме цей невтомний дослідник витворив чи не найкращу у світі національну кухню, — завершує свою розповідь В. С. Доцяк. — А я просто зафіксувала все те, що тисячоліттями безжаловібно, терпляче і богонатхненно народжувалося в кожній українській оселі з натруджених рук безіменних українських берегинь від їхньої сердечної доброти.

- **Ігор КОВАЛЬ**, головний спеціаліст відділу вищої школи і науки Управління освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації, голова Івано-Франківської "Просвіти"

ПСИХОЛОГІЧНА КАРТИНКА

рейси, заробить кілька тисяч доларів, найме помічників. А там і поміняє машину на потужний "Пітер Білт", який коштує аж дев'яносто тисяч доларів. Віртуальний світ непомітно з'їдає час. Змінюються ландшафти обабіч дороги. Машина мчить від бази до бази, і вже уявний світ заповнює Василя цілком. У цьому світі він має дивовижний успіх і славу першого в заїзді, а на рахунок — сотні тисяч доларів. Якесь непереборна сила відштовхує од реальності, в якій безгрошів'я, докори батька та надочуливість менших сестер. Він тисне "газ", розганяючи машину до зловісно-небезпечної швидкості, збиваючи зустрічні легковіки і придорожні покажчики. Машина шаленіє, мчить уперед, і їй передається роздратування душі та незвичне занепокоєння того, хто має полишити гру і зробити перший крок у це непривітне доросле життя. Він знає, що марнує час, але ще не може з собою нічого вдіяти. Подумки їде все далі на своїй новій машині. Аж коли машина вже перестає слухатися керма і починає щораз в'їжджати в придорожні пагорби, поспіхом вимикає комп'ютер і після короткої молитви мерщій пірнає під ковдру. Всі домогачі вже давно поспули. Втома і сон беруть над Василем верх. Хоча хто знає? Може, і всі сні він продовжує свою втечу на уявних колесах, не знаючи, що чекає його завтра.

- **Володимир ФЕРЕНЦ**, м. Івано-Франківськ

“ЗА” І “ПРОТИ”

ТЕМНИЙ БІК СВОБОДИ

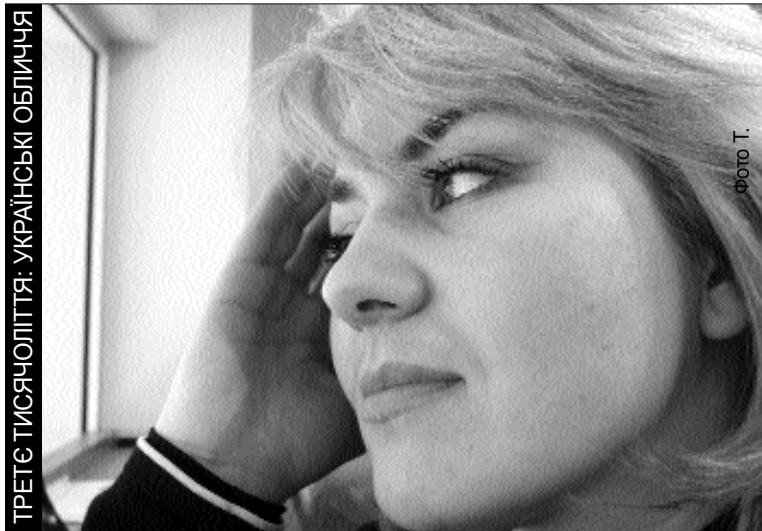
Від початку віків можливість мати свободу вибору бентежила уяву людства. Адам і Єва намагалися ствердити свою волю, порушивши найвищий наказ Бога. І Святе Письмо говорить, що саме від того моменту і почалися всі людські страждання. То чим же є ця свобода: божественним даром чи диявольською спокусою? Щоразу, коли на теренах певної держави народ здобував свободу, то згодом вона перетворювалася на свавілля: починався безлад, криваві громадянські війни, терор і, врешті-решт, на місце цієї, так званої "свободи", приходила ще жорстокіша тиранія. Найчастіше свободу пов'язують із поваленням традиційного політичного устрою в країні: мовляв, саме з моменту, коли відбудеться цей "акт народної волі", свобода і настане. Проте нічого подібного, зазвичай, не відбувається. Народ, який бореться за свободу, ошукує. Часом він, із власної волі, не знаючи, що робити з цим здобутком, створює режим нової несвободи. Так було після революцій у Франції, після страти короля Карла I в Англії, так сталося і в Росії після жовтневого перевороту 1917 року.

В усі часи знаходяться особистості, що готові боротися за свободу до останньої краплі крові. Ці люди, зазвичай, дуже талановиті, сильні духом. Успішними словами, різноманітними обіцянками вони приваблюють до себе громаду (можливо, так колись Змії привабив Адама та Єву), а революцію творить уже сам народ. Звісно ж, не завжди і не всіх революційних ораторів можна порівнювати зі змієм-спокусником. Дехто з них справді бажає добра для співгромадян. Отож, подальша доля народу залежить від того, чи правильних лідерів він собі обрав. Та, на жаль, найчастіше народ помиляється і за цю помилку платить своєю кров'ю, життям, позбавленням не лише свободи, а навіть найприродніших прав.

У 80-ті роки минулого століття в Радянській державі знову ожила тенденція до свободи, придушена у 60-ті; з'явилися потенційні лідери політичних перетворень. Тут доречно згадати фільм за мотивами казки Шварца "Вбити Дракона", який застерігає: свобода, якої так не вистачає в тоталітарній державі, перетворюється в руках неосвіченого, не звиклого до неї народу на суцільне лихо. Тому в традиційно тоталітарних і авторитарних державах свободу народів має надавати сам уряд шляхом поступових перетворень (нагадаю справедливе твердження, що кожен народ має такий уряд, на який заслуговує). А тепер ще раз згадаймо Адама та Єву. Їхній слабкий людський мозок не був здатний сприйняти і осмислити знання про добро та зло.

Старий світ розвивався за такою схемою відносин: рабовласницькі — феодальні — буржуазні — капіталістичні. Рівень свободи поступово збільшувався з кожним новим етапом. Не можна силоміць переривати природний хід розвитку. Свобода — це верхівка історичної еволюції, і поки що невідомо, чи можлива вона у своєму "чистому" вигляді.

- **Катерина ОМЕЛЬЧЕНКО**, м. Київ



«ДАЛЕКОБІЙНИК»

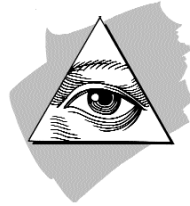
Важковаговик з причепом намагається не зійти з покрученої траси. Швидкість велика, і його час від часу заносить то ліво, то вправо. Головне — не втрапити в придорожнє болото. Тоді на дисплеї комп'ютера з'являється напис: "Ви втратили машину". А ще прикрість — "менти", які штрафують за перевищення швидкості чи за аварію, зіткнення з іншою машиною. Василь пробував утікати від клятих ментів, але то марна справа — стріляють по колесах і можуть пошкодити мотор машини. А от "рекетирів", які дефілюють на чорних джипах і пропонують "поговорити", давити важким тягачем — одне задоволення, і менти за це нічого не кажуть.

Василеві подобається бути в цьому віртуальному світі, де він може непогано вести справу. Вже знає, як краще проїхати від бази до бази. Проклав навіть декілька власних трас. Але найбільша його гордість — власна фірма. Виявляється, що заробивши кілька тисяч "зелених", можна найняти помічників-перевізників, які швидко примножать твій капітал. Щоправда, є видатки на неминучі штрафи, ремонт, бензин, вдосконалення машини. Яке то задоволення, коли з часом переїдаєш зі старенького КамАЗа чи "Урагана" на імпорتنу швидкісну і стійку на трасі машину! Такі машини зазвичай дорогі, але на них і перегони виграти можна, а за це премія така, що варта з десяток втомливих рейсів. Гордість охоплює Василя,

бо майже завжди на дисплеї загоряється табло: "Ви кращі в заїзді". Його аж розпирає від бажання похвалитись батькові, адже він уже контролює 70% перевезень. Його власна фірма процвітає, і він сам її створив, почавши з неприбуткових рейсів на малотоннажний "Газель".

Коли з роботи приходять батько і мовчки ходить по кімнаті за його плечима, Василеві стає якось не по собі. Відчуває на потилиці тризовний батьків погляд, і деесь далеко лунають слова докору. Василеві гірко і совісно, але гра затягує і заспокоює, забувається реальність, повна невизначеності і неприємних речей. Вона лякає Василя невідворотністю важких часів. Душу гризе передчуття невдачі, яка може спіткати його при вступі в університет вже за кілька місяців. А батьки грошей не мають. Комп'ютер — єдину розраду — куплено на позичені в рідні євро.

Машина з розмаху вдаряється в крутий берег, фура перекидається. Доведеться викликати допомогу, а це недешево навіть у віртуальному світі. Це нерви здають. Особливо, як всі збираються під вечір. Сестра Марія разом із найменшою просить пограти в "пасьянс" чи "плигаючи кульки". Ось і сьогодні батько прийшов з роботи і знову завіз мову про те, що варто було б вирішувати задачі з фізики, адже наближаються екзамени. Не відповів нічого. Батько має рацію, але ж він ще все встигне. От ще два-три



БОРІТЬБА З НАСЛІДКАМИ — БЕЗРЕЗУЛЬТАТНА

Доводиться визнати: загальнолюдська трагедія, що сталася 11 вересня 2001 року, є характерним симптомом нинішнього етапу розвитку людства, який супроводжується злиднями, духовним спустошенням особистості, екологічними катастрофами, витонченою злочинністю, тероризмом і реальною загрозою виникнення термоядерного планетарного конфлікту. Знищено багато видів рослинного і тваринного світу материків та Світового Океану, порушений озоновий шар, активно забруднюється навколишній космічний простір. **Ми деградуємо, тобто реально переступили межу, за якою вже розпочався незворотний процес загибелі людини як біологічного виду!**

У процесі наукового дослідження причинно-наслідкового зв'язку цього незворотного процесу, встановлено, що проблема має глибоко комплексний характер. Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити головний принцип її еволюції, тобто причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на щаблі еволюції, організуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. На перший погляд, означена дія в еволюції живої речовини здається парадоксальною, але, як переконають наукові дослідження, напрямок цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети: через багатоклітинну організацію створити функцію Розуму.

Наукові дослідження закономірностей первнів живої речовини, її вищої організації як людини соціальної, уможливили визначення першопричини трагедії цивілізації. **Зроблено висновок, що всі вищезазначені загальнолюдські проблеми породжені однією загальною причиною — недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування.** Серед цих проблем варто виділити основні:

— **соціально-політичні** (способи нагромадження й розподілу засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **соціально-економічні** (способи видобутку засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **медико-біологічні** (причина старіння організму, невиліковних хвороб і передчасної смерті);

— **біокосмічні** (неможливість виходу людини за межі Землі на тривалий термін, а також життєзабезпечення традиційною гетеротрофною їжею й утилізації біовідходів).

Важливо відзначити, що саме людина, недосконала в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вер-

шині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі й загибелі всього живого.

Споконвічна боротьба людини з наслідками не розв'язує проблеми, а тільки посилює її з непоправною втратою вищих цінностей — людських життів і часу. Те саме — боротьба з тероризмом, джерела якого виходять, насамперед, із незгоди певних осіб, груп і прошарків суспільства чи цивілізації, з політикою владних структур, що реалізується через насильство. З іншого боку, об'єкт незгоди, тобто політика, є також формою насильства, за допомогою якого

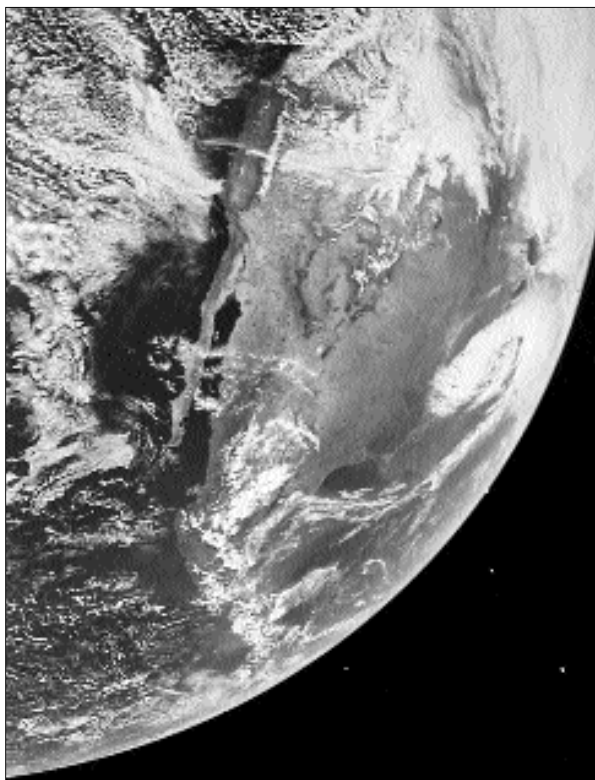
ційними етапами, тобто між двома рівнями досконалості: *попереднім* — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та *наступним* — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто ми подопали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними етапами. Характерною ознакою цього шляху є *спадкоємність* в енергоречовинному обміні, що підтверджується як антропологічною (фізіологією організму), так і функціональною (розмноженням, харчуванням) *спорідненістю* між людиною і твариною.

II. Дія двох природних супе-

У ЛЮДСТВА Є ШАНС ВИЖИТИ!

“Для вирішення соціального питання необхідно підійти до основ людської могутності — необхідно змінити форму харчування та джерела енергії, що використовує людина.

В. І. Вернадський, “Автотрофність



владні структури нагромаджують та розподіляють засоби існування. При цьому головним інструментом політики є економіка, що полягає в насильницьких способах видобутку засобів існування, насамперед їжі, при цьому гроші є їх еквівалентом і мірою. Таким чином, іде постійна боротьба двох сил за засоби існування за принципом: з одного боку, агресивне, хиже бажання відняти їх за будь-яку ціну, з іншого боку — сила, не здатна віддати. У цій боротьбі завжди перемагає сильніший. Тому ця дія, як і сам принцип, характеризує низький — тваринний — рівень виживання людини як біологічного виду.

ПРИЧИНИ? ОСЬ ВОНИ!

Протиприродне для людини застосування фізичної сили (насильства), як основного засобу в процесі життєзабезпечення на даному етапі її еволюції зумовлено такими причинами, як:

I. Дуже низький рівень розвитку сучасної людини як біологічного виду.

Недосконалість сучасної людини зумовлена, насамперед, її роздвоєністю між двома еволю-

речностей:

— *суперечність, спричинена дією антиентропійного принципу розвитку живої речовини.*

Відповідно до цього принципу жива речовина при життєзабезпеченні, що здійснюється винятково через процес постійного видобутку їжі, повинна мати мінімальні витрати своєї внутрішньої енергії. Внутрішня енергія живої речовини, її кожної біологічної системи має закономірно накопичуватися задля реалізації основної функції живого — розмноження. Ця суперечність спричиняє одну із наймерзенніших людських вад — лінощі, котрі є гальмом активного вдосконалення людини, що неминує породжувати ще й такі вади, як гордіня, гнів, нечесність, одним словом — зло;

— *суперечність між інстинктом розмноження (основної функції живого) і потребою в їжі та просторі, як фатальна й неперемінна суперечність між свободою та необхідністю.*

На цю закономірність вказував Томас Мальтус ще в 1798 році. Відповідно до об'єктивно існуючих законів кількість народонаселення збільшується в геометричній прогресії, а видобуток засобів існування, насамперед їжі, — в арифметичній. Усунення диспропорції здійснюється за до-

помогою законів Природи (голод, холод, хвороби, епідемії) і внаслідок соціальних дій (злидні, рабство, насильство, конфлікти, війни). **Фактично війна є закономірним процесом природного добору в межах єдиного, функціонально невідновлюваного, а тому недосконалого, біологічного виду — Homo Gastro Faber (людини — майстра шлунку) — за ознаками тваринного світу: агресивності і хижості. При цьому завжди передусім знищуються розумні індивіди.** Весь трагізм людської історії — на шляхах видобутку їжі, адже вона при цьому спрямовує свою діяльність лише на вдосконалення знаряддя вбивства!

Концепції активної еволюції, є природним, еволюційним розв'язанням проблеми. **Прикладною роботою наукової Концепції активної еволюції є розроблений на біохімічному і генетичному рівнях науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”**, відповідно до якого практично реалізується процес активної еволюції людини, тобто якісний еволюційний стрибок через якісну зміну її енергоречовинного обміну з навколишнім середовищем.

Важливо відзначити, що розроблений науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації” узгоджується з найбільш значимим відкриттям XX століття в галузі біології — відкриттям автотрофних тварин. Отож ланцюг еволюції живої речовини замкнувся. Природа сама подбала про збереження живих свідків — автотрофних тварин, як найбільш значимої ланки в єдиному ланцюзі еволюції живої речовини і, отже, дає нам підтвердження реальної можливості переходу людини як біологічного виду на автотрофне харчування — реальної можливості порятунку. Ясна річ, у парі з духовним розвитком: зміна енергоречовинного обміну людини як саморегулюючої і самовідновлюючої біосистеми закономірно і неминує привести її до еволюційного наслідку — функціонального вдосконалення й досягнення гармонії: внутрішньої (душі й тіла) і зовнішньої (з біосферою).

Людина зазнає також якісних змін на антропологічному рівні, а саме:

— значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний етап розвитку;

— значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом;

— значно збільшиться тривалість Життя.

Автотрофне природно-генетичне харчування, що ґрунтується на забезпеченні харчової ніші організмами, котрі створюють необхідні для свого життя органічні речовини з неорганічних у процесі фотосинтезу, стане єдиним і надійним способом лікування хвороб століття, — завдяки усуненню причин їхнього утворення і розвитку. Людина стане досконалою космічною істотою, часткою планетарної соціально-природної системи, з єдиною мовою — мовою того народу, що відкриє людству шлях спасіння і безсмертя, тобто шлях активної еволюції. Іншого шляху порятунку людства та біосфери планети Земля — нашої спільної оселі в живому просторі Космосу — я не бачу!

Віктор ЛУЦЮК,
академік Російської академії природничих наук, автор наукового проекту “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”

ЩОБ ВИЖИТИ, МУСИМО СТАТИ ДОСКОНАЛИМИ

Перемога Розуму Людини над смертю, тобто над своєю основною недосконалістю, передбачена ще М. Ф. Федоровим, розвинута до наукової і соціальної думки К. Е. Цюлковським, В. Ф. Купревичем і В. К. Винниченком, науково обґрунтована як закономірна еволюційна неминучість академіком В. І. Вернадським і розроблена нині на рівні



ЄВГЕН СВЕРСТЮК У РОЛІ “КОНТРАБАНДИ”

— *Олександр Михайловичу, як, врешті, трапилось, що інженер-системотехнік перекаваліфіковується у політика, а потім — у магістра державного управління?*

— 1988-го в газеті “Літературна Україна” вийшла малесенька замітка-звернення прихильників товариства шанувальників рідної мови, які закликали творити на місця осередки організації. На підприємстві “Електронмаш”, де тоді працював, я зібрав своїх однодумців і в тому ж році ми створили таке товариство. У лютому 1989 року в Будинку кіно вже відбулась установча конференція всеукраїнської організації, котра отримала назву “Товариство української мови імені Тараса Шевченка”... З’явився проект програми Народного руху України за перебудову. У той час ми почали підготовку до святкування 175-ї річниці з дня народження Тараса Шевченка, розробили програму концерту на підприємстві, самі шукали і вчили напам’ять заборонені владою твори Тараса Шевченка... До останнього моменту я приховував од парткомі, що із вступним словом виступить щойно випущений із ув’язнення Євген Сверстюк. Підозрюючи, що політв’язня все ж не пропустять на територію заводу (а на прохідні справді чекали представники Комітету держбезпеки, щоб затримати його), я завіз пана Євгена в автобусі серед дітей одного дитячого самодіяльного колективу. А відразу після концерту ми зібралися й прийняли рішення створити осередок Народного Руху України. Мене обрали головою осередку.

У червні 1989 року ми вже брали участь в установчому з’їзді столичного Народного Руху, а 8—10 вересня відбувся установчий з’їзд на республіканському рівні в палаці культури КПІ, по закінченні якого Брест-Литовським проспектом (безглуздо перейменованим у 1985 році на проспект Перемоги) йшла наша велика колона до пам’ятника Шевченку під пильною “охороною” великої кількості міліції.

Якось мене викликали повісткою до військомату, і, зайшовши до кабінету військового комісара, я побачив поряд із полковником людину в цивільному. Той наказав полковнику вийти, і на мою вимогу показав посвідчення: майор КДБ. Попри шалений тиск, я відмовився припинити громадську діяльність, і мене почали готувати до відправки в Чорнобиль на ліквідацію наслідків аварії ЧАЕС (нагадаю, це був 1989 рік). Але дав Бог, що в обласній медичній комісії була хірург, котра вже перед тим вийшла на пенсію і не боялася бути звільненою чи інакше покараною. Варикозне розширення вен тоді мене врятувало.

У жовтні того ж року я привіз до Спілки письменників України понад 1200 підписів за прийняття закону про мову і вручив їх Дмитру Павличку. “Як там Львів?” — спитав він, сплутавши наш “Електронмаш” зі львів-

ДОСЬЄ РЕДАКЦІЇ

Олександр Кулик — начальник Управління у справах сім’ї та молоді Київської міськдержадміністрації. Олександр Михайлович, окрім того — своєрідний, але рідкісний типаж українця-патріота, християнина, який працює в системі влади, активний у громадсько-політичних рухах... Родинна земля — Чернігівщина, з 15 років, тобто з 1973-го — самостійне життя у Києві. Освіта — вища: КПІ (1981—87 рр., спеціальність — інженер-системотехнік) та Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України (1993—94 рр., — магістр державного управління). Член Народного Руху з моменту створення (з 1989 р.), депутат Київської ради чотирьох скликань (з 1990-го), у грудні 2002 року стає головою Київського крайового об’єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка.



ським “Електроном”. Ми — київське підприємство, відповів я, і тоді, по миті здивування, пан Дмитро почав плакати і радісно обіймати мене. Ця хвилина запам’яталася мені назавжди. У грудні ж мене колектив цеху висунув кандидатом у депутати міської ради, на противагу нашому голові парткомі, і в 1990 році я став депутатом столичної міськради першого демократичного скликання. Там нами було створено комісію з національних та мовних питань, я був обраний заступником голови цієї комісії. Почали системно переводити київські школи на українську мову навчання, адже рідною мовою тоді навчалося лише 14 % столичних учнів. Завдяки нашій роботі вже в 1991 році українською навчалося 30 % учнів... Зрештою, в 1994 році я закінчив Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів (сьогоднішня Академія держуправління при Президентові України), отримав фах магістра державного управління, пройшов практику державного службовця в урядових установах Канади. Це відкидає будь-які закиди, що нібито я — інженер — працюю не за фахом.

МАСЯНЯ СТАЄ ХОРОШОЮ

— **Ви вже понад 6 років очолюєте Управління у справах сім’ї та молоді Київської міськдержадміністрації. Чи відбулися істотні зміни у молодіжній політиці міської влади?**

— Якщо на початку створення ми лише організовували заходи на День молоді та День студента, відповідали на звернення громадян і певною мірою проводили соціальну роботу, то зараз у складі управління є два повноцінні відділи — відділ молодіжної політики та відділ сімейної і гендерної політики, як ок-

ремі юридичні особи функціонують Київський молодіжний центр праці, (а в його складі молодіжна біржа праці), Центр соціального розвитку підлітків та молоді “Зміна”. У “Зміні”, до речі, оздоровлюються та виховуються не тільки столичні діти — позаминого року приїжджали учні Української гімназії Ялти... Цього року почав працювати Центр сім’ї “Родинний дім”. Підтримуємо низку газет, маємо власну програму соціального спрямування “Молодіжна телевізійна служба”, яка виходить на трьох каналах телебачення. Спрацьовує наша соціальна реклама, що пропагує здоровий спосіб життя і висить у кожному вагоні метрополітену (використаний популярний серед молоді мультфільм про Мاسяню)... Якщо дітей ми оздоровлюємо у різних областях України із самого початку, то з кожним роком усе більше оздоровлюємо студентів стаціонару столичних вузів, із 2001 року — залучаємо студентські сім’ї з дітьми, реалізуємо низку програм зі студентською профспілковою асоціацією. Також підтримуємо програму молодіжного житлового будівництва, сприяємо працевлаштуванню молоді, розвитку молодіжного підприємництва. Загалом реалізуємо затверджену в 2001 році Київською програму “Молодь міста Києва на 2001 — 2005 роки”. Підтримуємо також проекти молодіжних та дитячих громадських організацій міста.

— **Чому не реалізується програма національно-патріотичного виховання молоді?**

— Немає бюджетних асигнувань. Але позитивним є вже те, що прийнято програму “Українська мова в українській столиці”, хоча вона поки що і не виконується в повному обсязі. Уже є підстави вимагати від чиновників реалізації цієї програми, і комісії Київської

з гуманітарних питань, з питань самоврядування та інформаційної політики (в яку входжу і я) будуть відігравати основну роль у втіленні як мовної програми, так і програми національно-патріотичного виховання молоді.

РОЗМОВА НЕ “ПО-ЧЕЛОВЕЧЕСКИ” — 21 ДЕНЬ ГАУПТВАХТИ

— **Чи підтримує управління столичних призовників та військовослужбовців? Як оцінюєте нашу сучасну армію?**

— Дисципліна і матеріально-технічне забезпечення сучасної армії, звичайно, значно поступають тій, де служив я. Але виховні методи, які застосовувались тоді, мали на меті зомбування людей, творення рабів тоталітарної машини — “радянського народу”.

Як показ — мій досвід

молодіжної політики входить до складу міської призовної комісії, є програма шефської підтримки призовників столиці.

Ще військовим частинам допомагаємо парафією каплиці Введення в храм Пресвятої Богородиці (Українська православна Церква Київського патріархату), яку за мого особистого сприяння збудовано у Святошинському районі та освячено особисто Святійшим патріархом Київським і всієї Руси-України Філаретом. Велика кількість парафіян (вказує на потребу будувати церкву) — особливо на такі свята як Великдень, Покрова, Трійця, Різдво Христове, Водохреща — приносять пожертви, пироги, на Великдень — паски, писанки, крашанки... І з отцем Сергієм ми возили пожертвані святкові наїдки у дитячі будинки Києва та у військові частини. Між іншим були

зогінним газом... Після Києва пішла ланцюгова реакція на підняття прапора у всій Центральній-Східній Україні: Харків, Суми тощо.

УСЕ ПОЧИНАЄ СМЕРДІТИ З ГОЛОВИ

— **Масова національно-патріотична хвиля спала, і столична молодь, здається, виростає російськомовною і далекою від усього національного...**

— На це, передусім, спрацьовують ЗМІ — столичні видання, FM-станції, телевізійні проекти. Відповідає повинна Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, яка не контролює російськомовний продукт. Далі — наше кіно- та відеопродюкування. Стрічки в кінотеатрах та відеофільми практично всі запускаються російською мовою. А книжковий ринок? Чи

21 ДЕНЬ ГАУПТВАХТИ СФОРМУВАВ ПАТРІОТА

Ця розмова — невелика історія “немалої” людини

шоковані бібліотеками для військовослужбовців — скрізь радянщина...

До речі, рішення “Про військовий призов киян”, мною ініційоване Київською в 1990 році, вперше передбачало принцип добровільності проходження служби киян за межами України.

— **У тому ж році Ви ініціювали рішення міськради “Про використання української національної символіки на території міста Києва”...**

— Проект рішення, між іншим, забороняли друкувати у Київській, і ми зробили це без дозволу керівництва на Музейному провулку, там, де міститься сьогодня “Просвіта”, а тоді розташований Народний Рух України. Уже коли ми 24 липня мали приймати рішення остаточно, у президії виступив перший секретар міськомі партії товариш Корнієнко, заявивши, що ми маємо припинити засідання президії і їхати усім складом у тролейбусне депо, бо там розпочався загальний страйк працівників. Народний депутат Сергій Головатий (мав дорадчий голос у президії), на щастя, наполіг на продовженні роботи, а сам із групою інших поїхав у депо. За кілька годин вони повернулися з головою страйкового комітету, який повідомив про те, що їх на страйк спровокували, не випустивши на лінію. Тут же він додав: якщо ви не приймете рішення про символіку, ми оголошимо справжній страйк.

Зривався кворум, комуністи виходили із зали — по суті, втікали... Але децьо 18-ї години після довгоочікуваного рішення заступник голови міськради Олександр Мусіюк урочисто піднімав національний прапор перед сотнями тисяч громадян, тимчасом, як у дворі міськвиконкому були зосереджені тисячі працівників міліції у шоломах, бронежилетах, із кийками і сльо-

культурно-мистецькі акції для молоді в річницю подвигу героїв Крут, організовуємо традиційний похід студентської молоді “Стежками УПА”...

З іншого боку, молодь треба повертати в лоно Української православної Церкви, виховуючи чесних, шляхетних і патріотичних людей. Можливо, вдасться Київській ухвалити рішення про введення в навчально-освітню програму киян відповідного курсу християнських основ. Але пріоритетний голос — за Міністерством освіти та науки.

— **Ваші хобі досить активні: гірські лижі, волейбол, плавання... Де завжди відпочиваєте?**

— Найбільше я люблю відпочивати влітку в Криму — плаваю в Чорному морі, а взимку — на лижах у Карпатах. Неперевершене задоволення отримуєш, коли летиш по стрімкій горі зі швидкістю десть шістьдесят кілометрів на годину. Зазвичай зупиняюся на турбізі “Трембіта”, що в селі Кобилецька Поляна Рахівського району Закарпатської області. Туди ж ми вже кілька років поспіль відправляємо дітей та студентів на оздоровлення, і зараз, до речі, на березневі канікули 103 дитини мого виборчого округу відпочивали там протягом 10 днів.

На завершення скажу: моя робота мені подобається! Стосовно виконання депутатських повноважень, то це, звичайно, додаткове навантаження, яке потребує багато часу й багато зусиль, але я не можу від цього відмовитися, бо за всіма цими проблемами стоять конкретні люди — мої виборці, які мені довіряють, я не можу їх зрадити і покинути напризволяще — не маю на це права. Я і надалі робитиму все, щоб наші люди жили краще, а Київ справді став столицею цивілізованої європейської держави з високим рівнем економіки, культури і духовності

● Підготував

“Я народилася у 1921 р. На час голодомору ми залишилися сиротами. Тоді жила в селі Степок (суч. Тарашанського р-ну Київської обл.).

Нас у мамі, Марії Іванівни, було п'ятеро дітей. Звали моїх сестер Віра, Федора, Оксана та Жена. Материна сім'я (Колісниченків) була дуже заможною. Її батька Івана вважали куркулем. Він мав близько 500 бджільниць. Що ж це за куркуль, що ночами не спить та лише працює — довбає вулики? Він продавав мед, щоб забезпечити матеріально своїх 11 дітей. Чому його називали куркулем? Що був розумним, хату побудував під залізним дахом? Трудова людина була...

Колгосп наш називався “Перемога”. Дуже цікавий факт — найперші агітатори за колгосп майже всі потім стали членами секти суботників. Під час голоду головою колгоспу був місцевий житель Ткаченко. Не комуніст — комуністів тоді в селі просто не було. Перший з'явився лише у 1938 р. Ткаченко не любив своїх односельчан, був дуже злим і лютим. Пізніше його за це й зняли. Десь із 1935 р. керівником колгоспу став Онищенко — людина з сусіднього села Ківшовата. Його дуже цінували, бо він був добрим і порядним головою.

Десь через рік по смерті батька (він помер у 1930 році), у селі з'явилися люди, що називали себе комсомольцями. Великі бандити були! Оце десь з 31-го року почали вони ходити в Степку по хатах. Така собі бригада, 5-6 душ, іде. Не встигаєш двері зачинити — то вже в хаті. Забирали все.

Дід мій, батько мого батька Андрія, Зінко, був дуже бідним. Дід Іван не дожив до часів розкуркулення, коли його дружину вигнали з хати. Першу дідову хату спалили більшовики у 1918 чи 1919 р. Тоді дід збудував ще й другу хату. То оце що другу хату розвалили, а що було цінне, то забрали. З клуні забрали коней, волів, де що було. Отож з цієї пори комсомольці стали часто бувати в нашій хаті. Усе забирали, бо казали мамі, що вона куркульська дочка. Навіть віск забирали.

У 1931 р. мама вгодували, ледь зводячи кінці з кінцями, маленьке поросятко. Сала з нього — шкірочка ледь з пальчик завтовшки. І чи ж вони його не забрали?! Клумачок був жита чи пшениці — теж забрали. З тих комсомольців, що ходили, одного було прізвище Кабанець. Ще якісь з них були Таран і Безпалько. У тих, кого вони вважали куркулями чи якимись їхніми родичами, то забирали все, що є — рушники, сорочки, рядна. Вони зробили в селі цегляний магазин, провели світло і повикладали те людське, що забрали. Я ще ходила дивитися. Продавали награване. Не пам'ятаю, чи купляв хто. А жінки кричали, плакали, що це у них останнє забрали. Просто банда була! Шниряли, ходили, копали та штрикали штирями землю, — чи часом не ховає хто хліба.



Як побачимо, що бригада йде, то ми маю на піч, а самі тихенько сядемо й сидимо. Тоді вони нічого не чіпали. А то якось не доглядили, що вони прийшли. Знайшли вони, знайшли те сало! Стали його у матері з рук виривати. Мати кричали, кричали й ми, але вони усе одно його забрали. Маму побили й штовхнули в хату. Стало тихо. Пішли ті комсомольці, а двері з сіней підперли кілком. Мама тоді, отямившись, зняла потроху двері із завісів. А ті “букіри” поставили каганця поруч із сіном. Якби вітер подув, то геть усі живцем би в хаті згоріли. Це страшне. Бандити вони були!

Не пам'ятаю, яким був урожай 1932-го року. Є у мене лише спомин про те, що копали ми з мамою восени буряки, то багато зібрали. Буряків у колгоспі було чималенько.

Невдовзі почався й голод. Ті бригади усе ще восени забрали. Ото вже ми стали й пухнути. Мама молила Бога за нас. Бувало взимку, ганчірками вклавши ноги, ходили вночі до скирт. А там тоді ж ловили людей! Забороняли, щоб ні солами не брали, ні полови, ні скрубти скирти не можна було. Оце хуртовина, а я з мамою йдемо, ту соломку перемолочену ми ключкою скубли. Як упадуть зернятка, то мама, було, згребуть долонями та в торбочку. Таку “затірку” варили

Казали мама: “Діточки, підіть на поле, за цвинтар, там полова гречана лежить. Наберіть у торбинки полови”. Вона з неї ліпила млинці. Оце ми з Вірою й ходили вдвох.

Йшли ми туди через цвинтар. Йдемо, а там яма здорова така викопана. Людей (мерців) привозили. Заглянули ми туди. Оце привезуть, перекинуть воза. Тоді як упав — так і лежали. Жах!

Взимку ж ні полови, нічого вже не було. То мама ходили дроти кору з липи. В печі сушили, рубали сокирою. Вона ліпила теж якісь сьакі-такі млинці і ми їли. Геть тоді майже вмирати.

І кури і коні тоді дошли в колгоспі, то люди

СПОГАДИ ДЛЯ ВНУКІВ

«НЕ ЛЮДИ, А ЖИВІ МЕРЦІ»...

ходили брали (дохлятину). Мама казали — буду вмирати, а дітей не годуватиму тим дохлим. А вже як весна почалася, то ми вже бур'яни рвали. Лободу, кропиву. Саме під весну мама опухли, ми всі теж спухли, ледь ходили. Мама тоді й кажу: “Діточки, піду я на поле, там де горох був”. Уже геть безсилі пішли. Але пішли, щоб врятувати дітей від смерті. Вони оділи свитинку, взяли ключку. А ті скирти горохові вже геть розтягли, лишень купки були. Що скубну, — каже, — впаде горошина, а я в рот. Голодна. І плачу, молю Бога про діточок. Знайшли вони якусь купку такої більш, горохову. Скубли, скубли, аж що таке — ключка не лізе. Мама тоді розгребли, а там торбина лудова гороху! Хтось, мабуть, заховав. Мама казали, що вони зразу стали на коліна та помолились Богові, що Він врятував її діточок. Потрошечку вони стали його варити, щоб не з'їсти багато зразу на голідний шлунок. Це було, немов манна небесна. Отак тим горохом до весни й дожили, а тоді вже бур'ян як з'явився, то легше стало. Колосочки молоді жита, пшениці. Ходили ночами на поля та тихенько зривали. Тоді також їздили об'їждчики, не пускали на поля. Рятувались люди, як могли. За один колосочок людину під суд віддавали.

Комсомольці під час голоду вже не ходили. Самі знали, що вже просто немає чого брати. Хіба що мертві тіла. А на весну люди вже мерли, немов мухи. Десь у березні зробили “колгоспну їдальню”. Варили там із насіння буряків. Мололи те насіння й варили. Ходили люди, хто з горнятком, хто з

черепком. Стояли в черзі за цією “чорною юшкою життя”. Багато хто до їдальні просто не доходив — люди вмирили дорогою до неї. Не люди були тоді, а живі мерці. Шкіра висохла, кістки вилазили назовні.

Були в нас сусіди — Чайки. Чоловік, дружина, троє дітей. Бідний був чоловік, жінка також працювати не любила. Непода-лік від його оселі була хата, уся сім'я там вимерла — їх вивозили на цвинтар і поховали. Донька ж померла останньою і лишилася в хаті. Цей же Павло якось про те дізнався — пішов, одрізав ногу і давай варить. Їли разом із дружиною. Тут прийшла до них баба Степанида — далека родичка покійної. Привела вона комісію з сільради. Були ті люди з гвинтівками. Підштовхуючи, повели вони Павла та Олену до Тараші — райцентру. А він так кричав! Погналі їх, так і невідомо, де вони скінчили життя.

У мамі був золотий хрест, сережки мені дід Іван подарував. У мамі хустки, спідниці, свитини — усе було. І ми з мамою ходили навесні в Богуслав. Виміняємо там трошки їжі. Оце ще нас врятувало. Весною шукали на полях морожену картоплю, яка залишилася з осені.

Як мама виходила заміж, то їй у посаг дали дуже дорогі в золотій оправі ікони. Мати Божа і Христос Спаситель. Вкрала їх сусідка, щоб прогудувати сім'ю. Вони й досі зберігаються у нащадків одного з сільських “лихварів”. Була ще й швацька машинка “Зінгер”. Мама обшивали нас, шили й людям. Поміняли взимку ту машинку на миску капусти, буряків кормових кілограмів з 10, трошки жита.

Мало село семирічну нову школу. Там я і семирічну освіту отримала. Хотілося вчитися далі, але часи були складні і довелося йти заробляти на шматок хліба. До голодомору в селі було десь 380 дворів, а після голоду стояло ледь 200, де жили люди. Була у селі сім'я Калеників, то вся вона, окрім молодшого сина Павла, вимерла під час голоду. Павло ж, уже через кілька років після голоду, поставив на братській могилі хреста. Три таких величезних могили тепер на цвинтарі.

У 1938 році я поїхала до Москви, де й прожила основну частину свого життя. Лише у 1992 р. я повернулася в Україну. Живу тепер у Києві на Оболоні. Служила нянькою, домогосподаркою, касиром... Хочеться ще пожити, бо не було у нас життя. Зараз у порівнянні з тими часами — земний рай. Тоді з 10 років дітей брали до колгоспу на роботу. Ходили за жаткою, пололи буряки. Часто пасли людям худобу за обід. Не дивіть Боже, щоб подібне лихо повторилося! Це одне з таких голодів Україна не витримає!”

**ЛІКІНА (Майстренко)
Анастасія Андріївна, 1921 р. н.**

(записала у листопаді 1997 р. зі слів рідної сестри своєї бабусі студентка І курсу гуманітарного факультету НаУКМА)

ХОЛОД ЗА КОМІРОМ

Такі й подібні страхиття посунули з пам'яті як холодні, темні мхари пізньої осені, та я вилволю лиховісний епізод, що передував цьому. Напередодні горезвісної колективізації, ранньої весни 1929 року батько склав наші пожитки, посадив усю сім'ю на воза та й перевіз усе це з села до Шарівського лісництва (Харківщина). Це лісництво утворилося з лісових маєтностей колишнього землевласника Кеніга і тепер батько отримав там роботу.

Контора лісництва мстилася в красивому будинку з мезоніном. На межі лісу і замково-паркового комплексу Кеніга. У тому будинку, поруч із конторою, поселилася тимчасово наша сім'я. Це був великої щедрості дарунок долі. Декілька років, прожитих там, поруч із замком, де був тоді санаторій, врятували сім'ю від майже неминучої смерті в селі.

Перед 1-им вересня 1932 р. мати примусила помити розстрікані за літо ноги, одягти новенькі штани, сорочину і відвела до Шарівської школи, що була від нашої лісової оселі десь за три кілометри. Там я опанував абетку і читання. Я так приохотився до читання, що не проминав нагоди озвучити все, що потрапляло друкованого на очі.

За вікном віхола, снігу намело високі кучугури, до школи я не пішов. У хаті не розгуляєшся, бо мати нас, малечу, приструнює, і я тихцем пробираюся до контори, де за столом над паперами і рахівницею сидить дід Панас. Він

мені радіє, веде розважливу розмову і слухає вправи в читанні. Та ось мою увагу привернув предмет друкованого слова, що висів на стіні. Дід Панас звернув увагу на мою цікавість і подав його мені для читання. Це був настінний календар за 1930 рік, де до кінця року залишалось декілька листочків. Кожен календарний листок розпочинався друкованим гаслом: “Пролетарі всіх країн, єдність!” Та натомість я вголос прочитав зовсім інший, писаний від руки текст: “У тридцять першому народ буде їсти лободу, а в тридцять другому — падати на ходу”.

Від почутого дід Панас різко підхопився і став перечитувати почуте від мене. Він був такий стривожений і збуджений, що я розгубився, по-дитячому ще не усвідомлюючи сутність прочитаного страшного повідомлення.

А тим часом моє відкриття стало, — постійною і надовго — темою розмов серед дорослих, а розмови підтвердилися подіями на селі. Лиховісне календарне повідомлення закарбувалось у мій пам'яті на все життя і стало відліковою мітою в формуванні моєї свідомості та проросло тернистим шляхом подальшої моєї долі. У цей же час у житті нашої сім'ї відбулися різні зміни. “Чорний ворон” забрав керівництво лісництва як “ворогів народу”. Нове ж керівництво звільнило батька як посібника тих “ворогів”.

Під осінь 1933 р. ми поверну-

лися в свою хату, в своє село Мурафу. Я пішов до школи. Село було велике і багате на дівчоту. Паралельних молодших класів було по 4, а то й більше. Того року школа була укомплектована молодими вчителями, випускниками дворічних учительських інститутів. Прислали з Харкова і нового директора Надточія. У результаті страшного голоду учнівські ряди дуже поріділи. Наша вчителька-комсомолка повідала нам, що класи будуть об'єднувати, з 2-х, 3-х утворять один. Уникнути розмов про голод було неможливо і дівчина-вчителька спрощено, примітивно, як прийнято було тоді офіційно, пояснювала це явище діями якихось “ворогів народу” та місцевих “шкідників-підкуркульників”. На дітей це подіяло, як сіль на рану. Почувся гомін, репліки, не обійшлося і без сліз. Як новачок у класі, я попросив слова і вихопився зі своїми “відомостями” з календаря. Вчителька розгубилася і полишила клас. Діти принишкли в очікуванні чогось особливого. Нарешті, в коридорі почулися кроки і до класу зайшла вчителька, та не одна, а з самим директором. Вона вказала на мене як винуватця зриву уроку. Директор поставив мене перед класом, довго сварив за шкідництво і під кінець обізвав підкуркульником. Так ми “заприязнилися” з директором і незабаром він “підвищив” оцінку моїх вчинків, публічно назвавши мене петлюрівцем.

Між іншим, я вчився успішно і по закінченні 7-го класу був серед тих, кому вручали цінні дарунки. Знаючи мої вподобання, класний керівник підготувала для мене чудову книжку “Міфи стародавньої

Греції”. Та коли настала моя черга отримати дарунок, директор віддав велику і багату на дівчоту. Паралельних молодших класів було по 4, а то й більше. Того року школа була укомплектована молодими вчителями, випускниками дворічних учительських інститутів. Прислали з Харкова і нового директора Надточія. У результаті страшного голоду учнівські ряди дуже поріділи. Наша вчителька-комсомолка повідала нам, що класи будуть об'єднувати, з 2-х, 3-х утворять один. Уникнути розмов про голод було неможливо і дівчина-вчителька спрощено, примітивно, як прийнято було тоді офіційно, пояснювала це явище діями якихось “ворогів народу” та місцевих “шкідників-підкуркульників”. На дітей це подіяло, як сіль на рану. Почувся гомін, репліки, не обійшлося і без сліз. Як новачок у класі, я попросив слова і вихопився зі своїми “відомостями” з календаря. Вчителька розгубилася і полишила клас. Діти принишкли в очікуванні чогось особливого. Нарешті, в коридорі почулися кроки і до класу зайшла вчителька, та не одна, а з самим директором. Вона вказала на мене як винуватця зриву уроку. Директор поставив мене перед класом, довго сварив за шкідництво і під кінець обізвав підкуркульником. Так ми “заприязнилися” з директором і незабаром він “підвищив” оцінку моїх вчинків, публічно назвавши мене петлюрівцем.

Між іншим, я вчився успішно і по закінченні 7-го класу був серед тих, кому вручали цінні дарунки. Знаючи мої вподобання, класний керівник підготувала для мене чудову книжку “Міфи стародавньої Греції”. Та коли настала моя черга отримати дарунок, директор віддав велику і багату на дівчоту. Паралельних молодших класів було по 4, а то й більше. Того року школа була укомплектована молодими вчителями, випускниками дворічних учительських інститутів. Прислали з Харкова і нового директора Надточія. У результаті страшного голоду учнівські ряди дуже поріділи. Наша вчителька-комсомолка повідала нам, що класи будуть об'єднувати, з 2-х, 3-х утворять один. Уникнути розмов про голод було неможливо і дівчина-вчителька спрощено, примітивно, як прийнято було тоді офіційно, пояснювала це явище діями якихось “ворогів народу” та місцевих “шкідників-підкуркульників”. На дітей це подіяло, як сіль на рану. Почувся гомін, репліки, не обійшлося і без сліз. Як новачок у класі, я попросив слова і вихопився зі своїми “відомостями” з календаря. Вчителька розгубилася і полишила клас. Діти принишкли в очікуванні чогось особливого. Нарешті, в коридорі почулися кроки і до класу зайшла вчителька, та не одна, а з самим директором. Вона вказала на мене як винуватця зриву уроку. Директор поставив мене перед класом, довго сварив за шкідництво і під кінець обізвав підкуркульником. Так ми “заприязнилися” з директором і незабаром він “підвищив” оцінку моїх вчинків, публічно назвавши мене петлюрівцем.

На цьому я закінчую свою розповідь про лиховісне календарне повідомлення напередодні жахливих, трагічних подій.

Маю надію ще встигнути відновити в пам'яті бодай деякі сутні, страхитливі сторінки нашої минувшини.

● **Василь КОТЕЛЕВСЬКИЙ**, ветеран війни, праці та ГУЛАГу, м. Мелітополь Запорізької обл.



Я належу до покоління, на долю якого випало пережити чимало лиха. І, передусім, страхітливий голодомор 1932–33 років. Навіть за однією віковою ознакою моє покоління полишає адресу суєтного земного життя. І коли пригадуєш, що ти пережив і свідком чого ти був у дитинстві, то усвідомлюєш, як воно далеко і глибоко, як водича в степовому колодязі. Довго-довго опускаєш відро в темну глибину, аж поки воно не плюхнеться у воду. А поки те відро пірнає та виповнюється, припадаєш до цямрини і прислухаєшся та придивляєшся до видіння пам'яті. Холод пробігає за комірцем і студить все тіло. Чуєш жахливий стогін волаючих від мук голодної смерті і бачиш під тином Ванька Секлетиного, що вчора ще збирав і в калачики, а сьогодні над його бездиханним тілом роються великі зелені мухи.



Відомий чернігівський публіцист, член Національної спілки письменників України Володимир Шварчук, працюючи над архівними документами обласного КДБ і партійного архіву, написав уже дві документальні книжки, що вражають читача оголеною болючою правдою, правдою нашої недалекої історії.

І ось на полицях книгарень невеликим накладом з'явилася нова його книжка “На казарменому становищі”, що одразу ж стала раритетом. Вона знайомить широкий загал читачів із документами “Таємної папки” Чернігівського обласного комітету більшовицької партії довоєнної пори.

Папка, про яку йде мова в оповіді В. Шварчука, — німий свідок ганебної — тотальної, методичної, винищувальної війни держави проти свого народу... Війни, що ховалися за блюзнірськими гаслами про щасливе колгоспне життя і перемогу соціалізму в країні.

Мій товариш, прочитавши ці документальні свідчення з прізвиськами катів і жертв, адресами подій і фактів, з датами, сказав:

— Я вважаю, що колективізація, голодомор, репресії 37-го року та підготовка до війни, зрештою, сама війна завдали нашій нації більше горя, ніж попередні століття царського поневолення. “Совіти” безжалісно витоптали наш цвіт і коріння.

... Перегорнімо й ми сторінки документальної книги.

У чіткому хронологічному порядку (документи — з 1934 року і аж до 15 липня 1941 року) перед нами проходять лики десятків тисяч гнаних і голодних полісян та вгодованих “синів збільшовиченої ери”.

Автор пише: “... У 1939 році всі архіви підпорядкували НКВД. Всі мусили задовольнятися дозвоною, цілеспрямованою препаративною інформацією, дозволеною партією. Цілковито відчужені архіви для простої радянської людини стали непереборним “табу”... Дехто й досі боїться поцікавитися навіть долею своїх найближчих родичів, небезпідставно вважаючи, що будь-яка наполегливість у цьому плані може бути розцінена, як нахабне бунтівне втручання не в свої справи. Нас так привчили, а ми звикли”.

Після морового 1933-го року прийшов 1934 рік — рік масової чистки Чернігівської облпарторганізації. Лише 5 місяців побув на Чернігівщині Ісак Аншелевич Ройзенман — представник ЦК КП(б)У і голова обласної комісії по чистці, “несамовитий мрійник і борець за світле майбутнє”, а вже повсюдно проводилися збори людей, щоб обговорити, чого вартий кожен комуніст. І невдовзі вже витурили сотнями “троцькістів, націоналістів, бундівців, есерів, шпигунів, пристосуванців, аферистів”. Створено районні комісії з чистки. На потреби комісії мобілізували гроші підприємств і організацій. Але один із вождів партії Каганович усе ж вимагав більшого: “Об-



ласть паршива, відсоток буржуазно-націоналістичної засміченості тут вище будь-якої норми, колективізація досягла всього 75 %”.

Тих, хто чистки не пройшов, звільняли з роботи, усували з посади, позбавляли житла, всіляко утискували. Люди обурювалися цією брутальною акцією, віддавали партійні квитки.

Деякі місцеві керівники, голови колгоспів зрозуміли чистку як особисту вседозволеність, били людей, знущалися, грабували. Районна влада гуляла, пиляла в той час, як у колгоспах гинула худоба в голоді й холоді.

Беззаконня, побиття людей, пияцтво, розгул, з боку керівництва (бенкет під час чуми!) досягли краю. Один із директорів крохмально-паточного заводу (вказано прізвище) “мав настільки необмежену владу, що гвалтував першу-ліпшу приємну для його ока робітницю, — само собою, безкарно”. Перелік фактів, прізвиськ, адрес — усе це документи. Складається враження, що чистка стала суцільним концентраційним табором. Навіть перший секретар обкому партії Маркіян, аналізуючи становище в районах, вимушений був визнати: “Кожен партсекретар, начальники ГПУ і міліції вважають усе своїм, прийдуть до колгоспу і: “Дай грошей, дай хліба, нагодуй”, а привласнені продукти списують на організацію громадського харчування в колгоспах”.

Районне партначальство, ГПУ, міліція, прокуратура, суд — усе куплено. У районах прикривають самосуди, знущаються з арештантів. За самосуди потрапив за грати і колючий дріт 51 сільський активіст, серед них — 29 голів сільрад. “Чистильщик” Ройзенман особисто в цьому переконався: “Ми звикли до пияцтва, але комуністи на місцях п'ють так, що валяються в свинарнику поміж свинями”.

У дитячих будинках — злидні, хвороби, голодна смерть. Тюрми переповнені.

Результати чистки: майже 17-тисячний загін облпарторганізації недорахувався в своїх лавах 4536 осіб (або 27 %), із членів партії в кандидати переведено 1288 осіб (або 11,9 %), із членів партії переведені в співчуваючі 147 осіб... Тобто постраждало так чи інакше 62,2 % — значно більше половини.

Автор пише: “Об'єктивно завершилася чергова внутріпартійна підлість... Сталін комісіями тов. Ройзенмана протверезив своїх надмірно ретельних, нестримних поплічників, руками яких успішно провів на Чернігівщині страшний голодомор 1932-1933 років. Умів кремлівський пахан — кра-

Христюк взялися заганяти до колгоспу вцілілих одноосібників. Погрожуючи пустити голими по світу, вилучили у Циганка Максима з упряжжю, сани, дошки. З Денисенка Андрія стягли чоботи і розкрили йому хату. Зняли дах у Циганка Максима. Заперли в холодну Іванченко Ульяну і Штанько Настю. Бідняка-інваліда Костюка Григорія вигнали на мороз. Що цікаво, до цього Христюк так само тероризував селян у Вишнівці, де теж керував сільрадою”.

Наведених фактів безліч. “У селі Липовому під час збирання колосків з'гвалтували 12-річну дівчинку. У Бахмацькому районі пар-

За командами з Москви й Києва обком партії постановив: “Покінчити раз і назавжди з білогвардійською бандою троцькістів-зінов'євців”, застосувавши до всіх організаторів і учасників підлої терористичної змови вищу міру покарання — розстріл. Вказувалося на особливі умови України, які вимагають підвищення революційної пильності. Почався новий злет репресій, вишукування і знищення “ворогів”.

1937-й. Усі в тривозі: у Києві — Каганович!

“Все добре і зле на Україні саме з Києва поширюється. Ось чому, — пояснив Каганович, — для наведен-

А злидні серед людей не зникають. Зростає безсиле обурення: “Хліба немає, а він Німеччину годує”, “Від роботи жодної втіхи, суцільна примусилівка, хліб відбирають майже весь”.

1941 рік. Масові лижні кроси. Військово-тематичні ігри. Всесоюзний перепис худоби й усуспільненої птиці. Оргнабір робочої сили для вугільної промисловості Донбасу. Першочергова увага лісозаготівлям. Виробництво товарів власними силами і з місцевої сировини. Озброюватися треба сильніше, ніж усі капіталістичні країни. Нікуди не годиться становище на залізничному транспорті, якщо оцінювати з точки зору війни. Вкрай низькі врожаї.

Ось неповний перелік акцій і суспільних сентенцій періоду масової підготовки до війни бідної країни.

Останні аркуші “Таємної папки” обкому датовані 15 липня 1941 року. В них — дані про кількість виритих у землі щілин і пристосованих під сховища підвалів, погребів загалом для 158853 жителів області.

“Победивши в одній стране социализм не исключает разом вообще все войны. Наоборот он их предполагает”, — писав Ленін.

Володимир Шварчук, якому не зраджувало почуття гумору протягом усієї невеселої оповіді, закінчує свою книгу власним афоризмом: “Безжалісна історія нагадала: хочеш залізним кулаком ошачливити людство сьогодні — ритимеш щілини і братимеш на облік підвали завтра. В першу чергу — для себе. Tertium non datur — третього не дано.”

Добре було б, якби ця книга дійшла до всеукраїнського масового читача. Вона того варта.

* * *

У нашій родині був культ хліба, а після голодного 1933 року (я народився в найголоднішому червні) до хліба було особливе шанобливе ставлення. Коли ненароком хліб падав зі столу, батьки завжди говорили: “Підніми, дитино, хліб із долівки і поцілуй його — він святий”.

А ще був випадок. У сільській крамниці кожен покупець додатково до товару повинен був купити “Історію ВКП(б)”. Короткий курс”, що тільки-но вийшла у світ. Батько пишався тим, що я рано навчився читати, багато читав. Він радий був завжди принести мені якусь книжку. І ось одного разу він приніс “Історію ВКП(б)”. Коли побачив, як жадібно я взяв її до рук, несподівано сказав: “То мамі віддай, розпалювати піч”.

Трагедія людей великої країни зачепила своїм крилом кожну родину, змусила заніміти від жаху. Сьогодні цей жах розтаємничили. Тож не біймося перемогти його!

● **Сергій БОГДАН**, голова міського Товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, заслужений лікар України, м. Чернігів

ГОЛА ПРАВДА

КОЛИ ЛАКЕЇ ЙДУТЬ УГОРУ Й МОВЧАТЬ РАБИ...

щий друг радянських дітей, спортсменів, парашутистів, матерів-одиначок, льотчиків, передовиків виробництва, лікарів, танкістів, учителів і чекістів — утримувати в належних межах своїх периферійних “шнірів”.

1935 рік. Розділ має назву: “Під покровом убийства Кірова, або “Жити, товариші, стало краще”. 1 грудня 1934 року вбито Кірова. По всій країні почалося обговорення і вивчення листа ЦК ВКП(б) від 18 січня 1935 року “О злодейском убийстве Кирова”. Відзначалася різноманітність вилазок класового ворога і втрата чи притуплення класової пильності керівних товаришів. Бацилу контрреволюції виявляли в найнесподіваніших місцях.

У “Таємній папці” висловлювання простих людей: “Вони за Кірова півсвіту перестріляють”, “Хвалили Бога, одного вбили, їх усіх переб'ють”, “І що? Тепер таке життя, що смерті радіти треба” і т. д. В чинській школі № 3 діти спалили портрети вождів, а в с. Карпівці якийсь семикласник сказав: “За вбивство Сталіна я б заплатив”.

Збільшується чисельний склад охорони обкому і квартир відповідальних працівників. Надається увага квартирним та правоохоронним органам, хоч дивує їх фаховий склад: освіта слідчих вища — 7 %, середня — 33 %, нижча (?) — 60 %; освіта прокурорів вища — 8 %, середня — 20 %, нижча — 72 %.

У кожному селі — уповноважені працівники райкому, іноді безвиїзної. Вимагають. Загрожують. Їм допомагають знахатні сільські активісти, колгоспні бригадири. Культзбори. М'ясоподатки. Стягуючи з людей грошові й натуральні податки, не стримувалися і від засобів відверто-цинічного насильства, брудної лайки, побиття і роздавання на морозі. Читаємо: “... У селі Гулівці уповноважений РВК, він же директор МТС Скеліцький, голова сільради

торг одного з колгоспів Химченко розстріляв заплідненого в крадіжці чобіт”.

Це іноді доводило людей до самогубства. Масово закриваються церкви. Рішуче проводиться “очищення” районів, “заражених” націоналізмом і антисемітизмом. Задокументовано, що учні Майнівського технікуму співають “Ще не вмерла України слава, і воля”; у Чернігівській обласній науковій бібліотеці студенти зачитуються творами Винниченка, Дорошкевича, Гермайзе, Єфремова, Ніковського; у Прилуцькій центральній бібліотеці можна вільно отримати твори Петлюри, Донцова, Єфремова, Старицької-Черняхівської; заражені націоналізмом Прилуцька та Бобровицька райгазети.

Чернігівський обком КП(б)У виніс окрему постанову “Про націоналістичні і троцькістські елементи, що окупалися в Чернігівському педінституті, і про гнилі ліберальне ставлення до них парткому інституту”. Згустились хмари над головами директора Ройфмана, керівників кафедр і деяких учительських колективів.

Серед працівників редакцій і радянських установ вишукують контрреволюційний елемент, що “затаївся: колишніх білогвардійців, синів і дочок попів і куркулів, колишніх просвітян, плужан”. Зростає кількість анонімних листів, доносів. Селян зганяють на догортривали (до першої-другої години ночі) колгоспні збори майже щодня. Наслідують вороже колгоспників до одноосібників, зменшують і переносять присадибні ділянки.

Починається масова підготовка населення до війни. Відкриваються аероклуби, районні й обласні табори ОСОВІАХІМУ, хоч обкладання і викладачі в них практично відсутні. Оголошено підписку на державну позичку зміцнення оборони СРСР. Грізно примушують підписати неймовірні, як на селянські статки, суми.

ня порядку ЦК ВКП(б) обрав Україну”.

Факти, факти... Трагічні, дивні, іноді смішні. Шукають ворогів, іноді “невірних”. Критика на пленумах, партійних зібраннях досягає апогею. На кожному засіданні члени бюро обкому одностайно виключають із партії уже заарештованих або призначених до арешту своїх учорашніх товаришів. Тортурні заарештованих, невимовні знущання.

Судять уже тих, хто вчора ще був сам суддею — аж до вищих ешелонів влади. Знімають їхні портрети, заклеюють чи загрудзювають їхні лики у шкільних підручниках.

Не хочеться переповідати документів у хронології. Гидко і боляче. Але ж усе це було. Це — незаперечні свідчення. Скільки зламано долів, скільки втрачено віри і світлх надій!

... Повсюдно демонструють фільми, які вселяють у серця і голови людей ідею про переможну блискавичну війну на чужій території.

Автор наводить витяг із доповіді облвійськомісара: “Зараз тисячі бійців, командирів начальницького складу Чернігівщини громлять білофінські банди на полях Фінляндії. Військові комісаріати існують півтора року і за вказівкою товариша Сталіна працюють по 12 годин на добу, за будь-яких умов.

Ось лише з поставкою коней у нас погано — в окремих селах коні доведені до виснаження і підвішуються в конюшнях”.

Країна уже жила за законами воєнного часу: було встановлено 7-денний робочий тиждень і 8-годинний робочий день при повній забороні самовільного переміщення робітників і службовців на підприємствах і установах. За найменше порушення, зокрема за 20-хвилинне запізнення на роботу, — тюрма чи табір.

Тренувальні навчання з протиповітряної та хімічної оборони із затемненням підприємств, установ, будинків.



Повстанська пісня є невід'ємною частиною золотого фонду українського фольклору ХХ століття. Вона є тим культурним скарбом, що вимагає відкриття, поглибленого дослідження та збереження для майбутніх поколінь.

До кінця 80-х років в Україні існувала сувора заборона публічного виконання чи поширення цієї пісні. Радянські каральні органи кваліфікували повстанську пісню не інакше, як антиукраїнський агітаційно-пропагандистський матеріал, носія якого чекала сувора міра покарання. Усупереч цьому повстанська пісня, як і душа народу, впродовж 40—50-х років жила в пам'яті учасників національно-визвольних змагань Української Повстанської Армії, а також членів їхніх родин і близьких в Україні та зарубіжжі.

У повоєнний період у середовищі української еміграції пісні УПА виконували капели бандуристів ім. Т. Шевченка (м. Детройт) та імені Г. Хоткевича, ансамблі бандуристів "Гомін" (США) та під керівництвом С. Ганушевського, солісти-бандуристи Р. Левицький, В. Юркевич, З. Штокалко. Завдяки ентузіазму цих виконавців повстанську пісню слухали в Америці, Канаді, Австралії, Бразилії, Аргентині, а дехто й інколи в Радянському Союзі на зарубіжних радіохвилях, що пробивалися крізь радянське шумовиння.

Не підвладна тортурам, пісня УПА жила й творилась і в радянських казематах, концтаборах. Маємо ще живих свідків тих хажливих табірних подій, коли доведені до відчаю політ'язні (українці, литовці, грузини, вірмени, узбеки та представники інших націй), узевшись за руки, з повстанською піснею ішли на танки й кулемети. В'язні вмирили, а пісня жила...

На Рівненщині, колісці УПА, повстанська пісня публічно зазвучала в 1989 році у виконанні хору рівненської "Просвіти". Крига заборони, що вкривала пісню, остаточно скресла тоді, коли в 1991 році Україна здобула незалежність.

У серпні 1992 року в Рівному відбувся перший Всеукраїнський пісенний фестиваль "Повстанські ночі", організований Рівненським крайовим Народним Рухом, а в жовтні 1997 року — другий, організований Українським Народним Рухом, Українським козацтвом "Волинська Січ" і творчим об'єднанням "Коляда".

У цьому році до 60-річчя УПА в Рівному відбувся Всеукраїнський молодіжний фестиваль повстанської пісні "Повстанська ватра", а також фестивалі "Повстанські ночі" та "Червона калина". Щорічно у Львові відбувається фестиваль пісень УПА "Сурми звитяги". Фестивалі наочно підтверджують народну шану й любов до справді народної, хоча й бездержавної армії, якою була УПА.

У 1992 році у видавництві Рівненської обласної організації Спілки письменників України вийшла збірка повстанських пісень "Ми у вічі сміялися смерті" (упорядник Є. Шморгун), а також в інших видавництвах —

"Ми йшли до бою" (упорядник А. Пастушенко), "Повстанські ночі" (упорядник О. Смик).

Значним внеском у збереження й поширення повстанського фольклору є збірки "Пісні українських націоналістів" (видання Всеукраїнського політоб'єднання ДСУ, Львів, 1990 р.), упорядника З. Бервецького, "А ми тую червону калину" та "І скажем правду в очі всім" (Дрогобич, 1990 р.), упоряд-

*Свобода народам!
Свобода людині! —
Клич волі по світу
із наших знамен.
За спільною справою
вставай в одну лаву —
Узбек, українець, індус
і бушмен.
(“Свобода народам”).
Я не боюсь тюрми і ката,
Вони для мене не страшні!
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні.
(“Я не боюсь...”)*

УКРАЇНЬСЬКА ПОВСТАНСЬКА ПІС-

ника В. Подуфалого (Тернопіль, 1991, 1992, 1993 рр.), упорядників Б. Берекети та Ю. Хлопука "А ми тую червону калину" (Луцьк, 1992 р.).

Друкованих першоджерел пізнання повстанської пісні залишилося мало. Відомо, що в підпільному виданні вийшли збірки "Гомін волі" (1941 р.), "За Україну" (1943 р.), "Нові колядки" (1946 р.), "Повстанський стяг" (1947 р.). Нині найповнішим виданням є "Пісні УПА", зібрані, відредаговані й подані З. Лавришиним у 25-му томі "Літопису УПА" (Торонто, 1996 р., Львів, 1997 р.).

Серед професійних колективів, що першими в незалежній Україні почали популяризувати пісні повстанців, були львівський театр "Не журись!" і фольк-театр Остапа Стахіва, група "Соколи" з Дрогобича та гурт Кульчицького. У 2000 році цю естафету підхопив спільний проект Т. Чубая і "Скрябіна" — "Наші партизани".

Головною темою повстанської пісні є героїчна боротьба вояків УПА з окупантами будь-яких мастей за Українську Самостійну Соборну Державу. Командир УПА "Північ" Клим Савур закликає:

*Гей, збирайтесь, друзі,
сміливі та дужі, на бій з ворогами!*

*Здобудем державу соборну
та вільну своїми руками!*
(“Пісня про Савура”).

Пісня єднає в цій боротьбі всі поневолені "союзом нерушимим" народи за національну та соціальну рівність:

І гинули героїською смертю з останніми словами на вустах "Слава Україні!" легендарні лицарі Клим Савур, Деркач, Сторчан, Нечай, Василь Івахів, Яструб, Залізняк та сотні вірних синів і дочок України, неоплаканих, не похованих за християнським чином, але увічнених єдиним, що не піддавався забороні й нищенню, пам'ятником-піснею.

Окрім пісень про згаданих героїв, збереглися також і пісні про видатних провідників і старшин ОУН-УПА — Степана Бандеру, Т. Бульбу-Боровця, Р. Шухевича-Чупринку, Д. Мирона-Орлика, Р. Волошина-Павленка та інших.

*Ой не журися, рідная мати,
Ще нам не кінце.
За рідну волю кличе до бою
Бульба-Боровець.*
(Пісня про Поліську Січ-УПА).

У пісенній скарбниці повстанського руху знаходимо не тільки пісні про подвиги вояків УПА, але й гімни ("Зродились ми великої години"), марші ("Ми йдем у бій"), сл. Р. Купчинського, "Ой там далеко на Волині"), марші сотень Хріна, Бурлаки, Шума, Орлів, Месників, "Гей, шуміть, ліси і бори" (сл. Б. Нижанківського), пісні про найжорстокіші історичні битви УПА під Гурбами ("Шумів-веснів Гурбинський ліс"), у с. Загорів ("В Загоріві на горі"), під Уневом ("Не одна вже хмара"), в с. Яремівка ("У неділю до по-



людня"). Для багатьох із цих творів характерним є клич до єдності в боротьбі, неопихитної віри в "свою Правду", клич бути гідними спадкоємцями слави звитяжців княжої доби та козащини:

*Ми йдем у бій, земля гуде,
радіють гори, степи,
Бо нас на бій благославля
могучий дух Мазепи.*
(“Ми йдем у бій”).

*Доволі нам руїни і незгоди —
Не сміє брат на брата йти у бій.
Під синьо-жовтим прапором свободи
З'єднаєм весь великий нарід свій.
(“Зродились ми великої години”).*

Особливим пієтетом, емоційністю, високою моральністю пройняті повстанські пісні на тему зв'язків із коханою, коханим, матір'ю, родиною, рідним краєм: "Заплакали карі очі", "Ходино, голубко, і сядь біля мене", "Бувай здоров, коханий мій", "Сльози скотились з її очей", "Бувайте здорові, моя рідна ненько!", "Забудь мене, моя матусю", "Прощайте ви, рідні села", "Прощай, дорога Україно!". Таки ж художніми ознаками наділені й пісні, що творилися повстанцями в умовах сталінських в'язниць, концтаборів або й перед розстрілом: "Лічу в неволі дні і ночі", "Прощай, холодная темниця" та інші.

Ліс — найхарактерніший образ повстанських пісень: "Ліс — твій батько, нічка —

твоя мати", "Гей, шуміть, ліси і бори, веснами шуміть, громовицею, вогнями буряних століть!", "Весь ліс покотився сніжним пухом", "Ой у лісі на полянці". Дуже часто вживаються контрастні образи сонця-хмари, вітру-тиші, весни-зими, а також червоної калини, а ще частіше — трави, що стелиться під пораненим чи загиним вояком, буяє, стираючи сліди могил, або зеленіє весною, як символ відродження, перемоги краси й добра над злом і насильством: "Зблідло личко коханого, кров тече на траву", "Могила травою заросла", "Вже весна воскресла, трави зеленіють".

З огляду на авторство повстанські пісні поділяються на групи: народні (автори — невідомі повстанці), переспіви (перероблені й доповнені українські пісні, колядки) та авторські. Серед авторів слів та музики останніх відомих поети-композитори Р. Купчинський, Л. Лепкий, Я. Гордій, А. Марченко, М. Бігун, В. Тритяк, П. Болехівський-Боян, автори слів — В. Гренджи-Донський, М. Болеслав, О. Бабій, А. Лотоцький, Б. Нижанківський, П. Дубів, С. Любомирський, Л. Храплива; автори музики — З. Завришин, В. Подуфалий, Ю. Лавріновський, І. Невмирущий, М. Бойко, О. Покорна та інші.

Активними пропагандистами ідеї державності України, учасниками бойових дій УПА, авторами й виконавцями повстанської пісні були кобзарі-бандуристи та лірники. У 1941 році, після відновлення Української

держави, старшина УПА Крук організував капелу бандуристів, яка несла з піснею і думою повстанський дух по всій Волині.

11 вересня 1943 року від рук німецьких поліцаїв загинув волинський бандурист, педагог, майстер бандур Кость Місевич. Його іменем названо Всеукраїнський фестиваль кобзарського мистецтва в м. Дубно (2000—2001 рр.).

Композитор і диригент, бандурист Г. Китастих, який в окупованому фашистами Києві очолював капелу бандуристів, у 1944 році написав марші УПА — "Марш Україна" і "Марш полеглих", пісні "Оксана" та "Карпатські січовики".

Бандурист, поет-композитор Степан Малюца — автор повстанського маршу "Гей, степами", що звучав у його виконанні в липні 1944 року на з'їзді Української Голлової Визвольної Ради:

*Кожний ворог йде нас визволяти,
А для себе землю він краде.
На могилу землю буде мати!
На могилі воля зацвіте!*

Ось чому окупанти боялися повстанської пісні й жорстоко розправлялися з її творцями та виконавцями. Про ворожу пильність стосовно діяльності повстанців-бандуристів свідчить фрагмент доповідної записки (від 07.01.1943 р. № 001294) начальника українського штабу партизанського руху, майора радянської держбезпеки Строчака та начальника розвідувального відділу капітана держбезпеки Мартінова: "Кроме того, украинские националисты избрали другую форму борьбы с немцами. Они рассылают по оккупированной территории Украины бандуристов, которые проводят среди населения агитационную работу за создание "Самостійної України", організуя таким образом націоналістические кадры для борьбы с оккупантами".

Нині повстанська пісня, як і всі інші обереги нашої культурної спадщини, має утверджувати віру українського народу у власні сили, виховувати в молодого покоління почуття спадкової волелюбності, господаря у своїй державі.

● **Назар ВОЛОЩУК**, викладач Рівненського музичного училища, голова Асоціації кобзарів-бандуристів об'єднання Національної Всеукраїнської музичної спілки, лауреат всеукраїнського фестивалю "Повстанські ночі", член правління Рівненського міського правління ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка

На фото: кадр із фільму "Калина" за участю братів Примаків. У центрі — Петро Примак. 1989 рік.





З МІЛІЦІЄЮ НА «ВИ», АЛЕ БЕЗ СТРАХУ

Продовження. Початок
у ч. 48, 49, 51 (2002 р.),
3, 4, 6, 11, 15 (2003 р.)

СИТУАЦІЯ 10. ДО ВАС ПРИЙШЛИ ПОДАТКІВЦІ

Вам, передусім потрібно поцікавитися, з якою перевіркою до Вас завітали. Якщо вони прийшли з плановою перевіркою (один раз на рік), то їх можна спокійно направити до головного бухгалтера — хай працюють. Якщо ж перевіряючі прийшли з позаплановою перевіркою, то з'ясуйте, чим вона викликана і попросіть, щоб вони Вас ознайомили із завданням на перевірку.

Перш ніж говорити про Вашу поведінку з податківцями, почитаємо їхні права і подивимось, чим може “загрожувати” Вам їхній візит.

Стаття 11 Закону України “Про державну податкову службу в Україні” надає право органам державної податкової служби в установленому законом порядку здійснювати на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності та у громадян, у тому числі громадян — суб’єктів підприємницької діяльності, перевірки грошових документів, бухгалтерських звітів, декларацій та інших документів незалежно від способу подання інформації (включаючи комп’ютерний). Отже, не дозволити їм проводити перевірку Ви не можете.

Залежно від наслідків перевірки згідно з цією ж ст. 11 Закону України “Про державну податкову службу в Україні” податківці мають право:

1. Вимагати від керівників та інших посадових осіб... усунення виявлених порушень податкового законодавства і законодавства про підприємницьку діяльність;

2. Застосовувати до підприємств, установ, організацій і громадян фінансові санкції у вигляді стягнення ...;

3. Накладати адміністративні штрафи;

4. Зупиняти операції платників податків, інших платежів на рахунках в установах банків...

Розглянемо вищезазначені повноваження податківців докладніше.

Якщо після проведеної перевірки Вам буде запропоновано усунути виявлені порушення, Ви, ми думаємо, надто сперечатися не будете. Але якщо податківці забажають використати повноваження, наведені в другому і третьому пунктах — вимагатимуть сплатити певні фінансові стягнення або штраф, то цього, звичайно, Вам робити не захочеться. Тут Вам потрібно провести нараду з бухгалтером, переглянути разом усі фінансово-банківські документи, які чимось не сподобалися податківцю, і сідати з ним за стіл переговорів. Ми певні, компромісне рішення Ви знайдете.

Та настрій у Вас зовсім погіршитися, якщо податківці використають свої повноваження, наведені в четвертому пункті і призупинять рух коштів на рахунок Вашого підприємства. Вважайте, заморозили всю роботу підприємства.

Ситуація й справді дуже серйозна, та Ви не панікуйте. Ось що сказано з цього приводу в п. 2 “Положення про зупинення операцій платників податків на рахунках в установах банків, інших фінансово-кредитних установах”, який через його важливість наводимо повністю:

“2. Згідно із Законом України “Про державну податкову службу в Україні”, органи державної податкової служби за місцем державної реєстрації платника податків або місцезнаходження установи банку, в якому знаходяться їх рахунки, мають право зупиняти операції на

“Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов’язків... — карається штрафом від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або...”
(Ст. 367 КК України)

“Перевищення влади або службових повноважень... — карається виправними роботами на строк до двох років або...”
(Ст. 365 КК України)

цих рахунках в установах банків за винятком випадків, передбачених пунктами 4.4 та 4.5 цього Положення, у разі:

2.1. Відмови органам державної податкової служби у проведенні документальної перевірки;

2.2. Недопущення посадових осіб органів державної податкової служби для обстеження приміщень, що використовуються для одержання доходів або пов’язані з утриманням інших об’єктів оподаткування незалежно від їх місцезнаходження;

2.3. Недопущення посадових осіб органів державної податкової служби до обстеження обладнання, електронних контрольно-касових апаратів, комп’ютерних систем, що застосовуються для розрахунків за готівку зі споживачами, ваго-касових комплексів, систем та засобів штрихового кодування;

2.4. Неподання бухгалтерських звітів, балансів, податкових декларацій (розрахунків), декларацій про валютні цінності;

2.5. Неподання органам державної податкової служби та їх посадовим особам звітів про застосування електронних контрольно-касових апаратів, комп’ютерних систем та інших документів, пов’язаних з обчисленням і сплатою податків, інших платежів;

2.6. Непред’явлення суб’єктами підприємницької діяльності: свідоцтв про державну реєстрацію, спеціальних дозволів (ліцензій, патентів тощо) на здійснення такої діяльності, сертифікатів відповідності електронних контрольно-касових апаратів, комп’ютерних систем;

2.7. Порушення підприємством, установою, організацією, громадянином — суб’єктом підприємницької діяльності встановленого законом порядку реєстрації в органі державної податкової служби як платників податків;

2.8. Відсутності обліку об’єктів оподаткування;

2.9. Існування реальної загрози витрачання коштів чи відчуження майна, вилучення яких у встановленому законом порядку є єдиним засобом відшкодування збитків, завданих державі, у зв’язку з неплатоспроможністю юридичної особи, що перевіряється.”

А тепер оцінійте вчинки податківців, які, звісно, зобов’язані виконувати свої фіскальні функції, — відповідають вони вимогам “Положення...” чи ні.

Перш ніж перейти до оцінки дій податківців, автори однозначно закликають своїх читачів і уклібно просять усіх українських підприємців: “Платіть чесно податки!” І це стосується всіх: і “Артемиди”, і фірми “Союз-Віктан”, і футбольного клубу “Динамо” (Київ).

До речі, користуючись нагодою, зробимо невеличкий відступ і звернемось особисто до президентів футбольних клубів “Динамо” (Київ) і “Шахтар” (Донецьк) панів Суркіса й Ахметова з конкретною пропозицією. Ми дуже хочемо, щоб ФК “Динамо” (Київ) і ФК “Шахтар” (Донецьк) залишалися флагманами (якими їх вважають) українського футболу (впевнені, цього бажаєте й Ви). А для цього, на наше тверде переконання, потрібне неухильне

виконання однієї умови: робочою (підкреслюємо — робочою!) мовою в команді повинна бути українська мова — мила, зрозуміла й дорога кожному українцю. Зрозумійте ж бо, у провідних українських футбольних клубів повинно бути, врешті-решт, хоча б щось українське.

Ви постійно спілкуєтесь із президентами різних футбольних клубів (знаменитих і не дуже відомих) із багатьох країн світу і знаєте, що розмовляють вони мовою тієї країни, яку представляють. Візьмімо ту ж Італію, у футбольних клубах якої грають чи не найкращі футболісти з усього світу — поляки і чехи, словаки і японці, німці й норвежці, українці й португальці, аргентинці й бразильці, — і всі вони спілкуються італійською мовою.

Не будемо наводити більше аргументів, бо знаємо, що з нами Ви і так згодні. Отож, ми впевнені, що рано чи пізно київське “Динамо” і донецький “Шахтар”, як і всі інші футбольні клуби України, “заграють” українською мовою.

До слова, вирішення мовної проблеми стосується не тільки спортсменів, але й президентів спортивних клубів, і тренерів, і державних службовців. Тому всім, хто на державній службі, хочемо сказати: не тільки розмовляти, а сприяти розвитку української мови — ваш прями́й службовий, якщо хочете, державний обов’язок. Робочою мовою кожного державного службовця

повинна бути державна мова — українська. Вочевидь, кожному державному службовцю необхідно поставити на його робочий стіл табличку з написом: “Розмовляю українською!”

Отож, разом із мільйонами уболівальників ми терпляче та обнадійливо чекатимемо “українізації” українських команд (до чого дожилися?!), як і забитих голів та нових перемог наших спортсменів.

А тепер повернемось до податківців. Якщо вчинки податківців не суперечать вимогам, переліченим на сторінках 48–49, то Вам потрібно якнайшвидше усунути виявлені порушення, врахувавши вимоги і зауваження податківців. У будь-якому випадку, будь-що, намагайтесь не допустити призупинення операцій на Вашому рахунку.

Пам’ятайте! Як показує досвід багатьох підприємців, захиститися від свавілля податківців якоюсь мірою можна, якщо у своїй діяльності передбачити можливість використання для роботи рахунку іншої юридичної особи.

Якщо ж податківці все-таки, не маючи наявних фактів допущення Вами порушень податкового законодавства, безпідставно призупи-



фото К. Денесюка

няють операції на Вашому рахунку, то для виходу з такої непростой ситуації у Вас є три варіанти.

1. Ви на їх вимоги носите документи. Тоді знайте, це Ви будете робити до тих пір, поки їм не набридне. Відповідно і рахунок Ваш буде заблокований рівно стільки, скільки вони вважатимуть за потрібне.

2. Ви, намагаючись якомога швидше розблокувати рахунок, запропонуєте податківцям хабара, або постараетесь знайти впливових покровителів, які б зупинили свавілля податківців.

Не розглядаючи морального боку Вашого вибору, скажемо, що, з одного боку, він обійдеться Вам у добру копійку, та й немає жодної гарантії, що через деякий час “наїзд” не повториться, а з іншого — Ваш шлях незаконний (ст. 369 КК України) і Вас можуть легко (спеціально!) на цьому спіймати, а потім тривалий час шантажувати.

ПАМ’ЯТАЙТЕ!

Рідна мова — шлях до Бога.

Іван Огієнко

“Давання хабара — карається штрафом від двохсот до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п’яти років”.

(Ст. 369 КК України)

3. Ви, не надаючи добровільно податківцям жодних документів, оскаржуєте їхні дії. Законний, найбільш правильний Ваш вибір.

Подаючи в прокуратуру скаргу на дії посадових осіб податкової адміністрації, Ви одночасно можете подавати позов на них до господарського суду, в якому просіть суд визнати розпорядження про зупинення руху коштів на Вашому рахунку недійсним, і у зв’язку з цим зобов’язати податкову адміністрацію відшкодувати завдані Вашому підприємству збитки.

Ви також маєте право вимагати (направивши письмову заяву) порушення проти посадових осіб податкової служби кримінальної справи за ознаками статей 364, 365 і 367 КК України.

Пам’ятайте! Ви пішли в бій — і тут кожному своє: Ви відповідаєте за свої вчинки, чиновники — за свої.

Оскільки Ваш рахунок в банку, розглянемо і його роль у блокуванні Вашого рахунку. Одразу скажемо, що банк, не виконуючи контрольних функцій стосовно податкової служби, не несе жодної відповідальності за дії її працівників. Тому Вам не варто надто сподіватися на допомо-

гу банку (як юридичної особи). Працівники банку можуть надати Вам велику допомогу, як мовиться, і словом, і ділом. Насамперед це можуть зробити юрист і начальник служби безпеки — найперші працівники банку, котрі знатимуть про те, що в банк надійшло розпорядження податкової служби про призупинення операцій на Вашому рахунку. Саме вони першими ознайомляться з розпорядженням податківців і зможуть оцінити його законність. Скажімо, юрист знайде, що дане розпорядження суперечить нормам чинного законодавства (його підписав не начальник податкової адміністрації або його заступник, а хтось інший, не вказана суть правопорушення, час і місце його скоєння тощо), то він не поставить на ньому свою візу — тим самим уже спочатку викличе невдоволення щодо законності такого розпорядження. Голові правління банку лише залишиться підтримати свого юриста.

ЯК ВИБРАТИ «СВІЙ» БАНК?

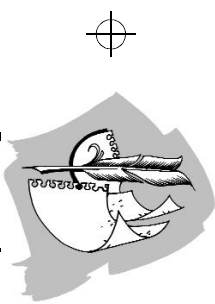
Зазвичай, при виборі банку обслуговування, звертають увагу передусім на швидкість проходження платежів, особисті знайомства з головою правління (директором), його заступником або головним бухгалтером банку. І це правильно. Але у керівництва банку багато клієнтів, і вони не завжди зможуть по незначних, але термінових питаннях приділити Вам увагу. Тому слід познайомитися і навіть подружитися з бухгалтером, який обслуговуватиме Ваш рахунок, начальником кредитного відділу, юристом і начальником служби безпеки банку. Саме ці люди перші отримують інформацію щодо Вашого рахунку і в разі небезпеки, ставши на Ваш захист, можуть надати Вам реальну допомогу.

Змушені наголосити ще на одному повноваженні податківця: він під час перевірки виявив зловживання і дає доручення органам податкової міліції завести оперативно-розшукову справу. Надзвичайно серйозний момент. Та це ще не порушення кримінальної справи, хоча, якщо не вжити термінових заходів, то її не уникнути.

Далі буде.

© Усі права застережені. Відтворення публікацій чи будь-якої їх частини без письмової згоди авторів забороняється.

● **Богдан РАФАЛЮК,**
підприємець
Андрій ФЕДУР,
адвокат



Коли б вона знала, чим все це закінчиться...

Коли б вона знала...

I
Пісок і вода... золото й синь... і молодий Бог, який виходить із хвилі морської до неї.
I — бухтонька.

Де лише вони, обласкані сонцем, обціловані сонцем, позолочені сонцем, що протягом безкінечно-кінечного дня світить лише для них... Сходить лише для них... Закохано й віддано...

Обганяючи ранок, поспіша їх зустріти. Ще по дорозі до моря. Бо й там, у таємничих глибинах підводних, думало лише про них... Ними тільки і марило...

А небо!..

Такої блакиті бездонної вона ще не бачила. Хіба що ві сні...

Та й сні були тут не такі, як удома. Як тиждень... два тижні тому. Бо вона і ві сні відчувала його ласкаву присутність: рука до руки, тіло до тіла, подих до подиху... І свої губенята, що брунькувались нестримним бажанням його обціловувати...

Вона й своє тіло полюбила лиш тому, що воно вже їй не належало...

Йому!.. Тільки Йому!.. До останнього нітика... До клітинки останньої...

І коли прощалися з бухтою, вона свою єдину прикрасу (срібні сережки) потай зарила під скелею. Принесла їх у жертву...

А потім був поїзд. Абсолютно не схожий на всі поїзди, що їх вона бачила досі. Кожен вагон наче скупаний в морі, морем пахло і зовні й всередині, довкола аж сяяло од засмагло-веселих облич, приязних усміхів, закоханих поглядів. Наче дивовижний поїзд оцей зібрав тільки нещодавно пошлюблених, які щойно відсвяткували свій місяць медовий.

II

"Ох, яка ж я щаслива!"

III

Вони й познайомились не так, як усі. В цьому, принаймні, вона була переконана.

Їй уже починало здаватися, що взагалі не існує хлопців, гідних якоїсь уваги.

Викосила, вигубила дощенту люта війна, лишилися хіба що каліки. Та оті, що їх і в ступі не влучиш. І ціни їм зараз не скласти. Вишукували, винохували, як би одружитись вигідніше. Щоб і красива була (коханка в постелі), й хазяйновита (хазяйка на кухні), щоб мала квартиру, бажано в центрі, і щоб її татусь був цабе неабияке: надійна щабелька до кар'єри успішної.

Замалим не заморську царівну винохували.

А вона ж була ні царівною, ні красунею. Хоч ледь не пов'язала своє життя з отаким людоловом. Добре ж, що схаменулася вчасно!

Краще вже так: вузеньке ліжко дівоче, що старітиме разом із нею, маленька кімнатка на трьох, таких же, як і вона, незаміжніх, і робота, робота, якій вона до кінця себе віддаватиме. І навчання заочне у вузі.

Про кіно, про театр годі й думати.

Синя панчоха?

Що ж, синім панчохам теж треба жити на світі.

А тут — зустріч раптова.

Він стояв у гурті чоловіків — вона, поспішаючи, вирізняла тільки його.

"Є ще такі хлопці на світі!"

Хоч пройшла мимо, ледь глянувши, могла б присягтися, що упізнає його з першого ж погляду.

І на всю ніч, до ранку самісінького — щемом переповнене серце. Так, наче втратила щось найцінніше в житті.

А потім вона поспішала на поїзд. Зібралась до хворої матері, яка прислала листа. Не мати прислала — сестра. "Ти хоча б навідалась, мама ж тільки тобою і марить!"

Оте "марить" всерйоз її налякало. Відпросилася в директора школи, зібралася похапцем — і на вокзал.

А там черги до кас — кілометрові. А там наче все місто вирішило саме сьогодні рушити в мандри.

"Як же я до мами поїду?"

В розпачі застигла посеред залу.

— Не пощастило з квитком?

Оглянулась: ВІН!

Стоїть, усміхається приязно.

— Вам на який поїзд?.. Сійте на місці, спробую допомогти.

А вона й без цього остовпіла. (Потім він сказав, що такого втілення розпачу не було на весь зал. Тим більше, що втілення це мало напрочуд миле обличчя).

Повертався, вимахуючи переможно квитком:

— Побігли!.. Бо запізнимось.

Підхопив її валізку зашмуглану, побіг попереду.

Уже в тамбурі згадала про гроші:

— А гроші!.. Гроші за квиток!..

Полізла до сумочки, боючись, що от-от рушить поїзд і вона не встигне розрахуватись.

— Потім! — недбало відмахнувся. — Ви коли повертаєтесь?

— За два дні!

— Точно?

Кивнула, що точно.

— Я вас зустріну!.. Щасливої!..

Потяг уже рушив, і він майже біг поряд із вагоном.

IV

Мама, здається, тому й захворіла, що вік доні не бачила, що її любила найдужче, нею потай гордилася. Вона єдина приносила додому лише відмінні оцінки, здобула хоч і неповну, та все ж вищу освіту. Як здобувала, про це свідчив лиш одяг, що його доводилось ушивати та звужувати. Бо які статки у мами — вдови, що не діждалася чоловіка із фронту! "Пропав безвісти", то й не платили навіть злиденної пенсії.

Мама враз ожила, вгледівши свого дорогого "мазунчика". Тримала за руку, наче боялася, що дочка ось-ось підійметься і зникне. Весь світ оддавала за тиху розмову з дочкою.

А вона, невдячна, навіть розмовляючи з мамою, думала про нього.

"Невже це кохання?"

V

Перед тим, як сідати до поїзда, однесла до перукарні останню десятку. Перманент, манікюр-педикюр, хоч могла обійтись без останнього: не буде ж перед ним роззуватися!

Сама на себе задивилася в люстро:

"А я ще мовби й нічого!"

Пальцем прислинила брови і вперше від-

Анатолій ДІМАРОВ

СПОКУТА

Оповідання

чула себе нормальною дівчиною. Не панцохою синьою.

Хоч їхала в плацкартному — сидячи спала-дрімала. Щоб не зіпсувати зачіску. І все в ній стискалося: зустріне?.. роздумає?..

Перон, майже порожній, поплив, поплив, смикнувся, застиг.

Не зустрівл!

Валізка, харчами напхана, (мама була переконана, що вона ж голодує і досі)... валізка мовби ще дужче поважчала, обриваючи руку.

"Теж мені, красуня заморська!"

Зупинилася посеред залу — поміняти руку. І хоч люди з обох боків обтікали її: розмовляли, і кричали, й сміялися — нічого не чула й не бачила. Оглушлива тиша опустилася на неї, відділила од світу. Що завмер, здається, навки.

— Пробачте, що запізнився!

Довкола враз усе ожило, зарухалось, гаряча хвиля так і хлопнула у груди, а він усміхався до неї, голублячи поглядом.

— Давайте вашу валізку. — Ухопив, аж присів. — Ви що, цеглу везете?.. Ходімо, бо нас тут і затовчуть.

Поцікавився одразу ж:

— Паспорт при вас?

— При мені.

— Дайте сюди.

— Навіщо?

— На виході міліція. Перевіря документи.

І хоч давно уже скінчилася війна, коли зупиняли на кожному кроці, вона не здивувалась аніскілечки, дістала з сумочки паспорт.

— Отак буде краще. — Чомусь одразу ж сховав паспорт до бічної кишені.

Міліції вже не було. Та вона одразу ж і забула про паспорт. Ішла поруч із ним, ловила на собі його погляди. Весь час переживала за перманент: уцілів?.. Не розкуйовдився?..

Зупинилися перед якимось будинком.

— Заскочимо на секунду. Мені треба документи оддати.

Не здивувалася, чому і їй треба заскакувати. Покірно пішла. Зупинилися вже в коридорі перед дверима високими.

— Тут, — сказав він.

Дістав її паспорт, глянув мигцем на першу

й останню сторінки:

— Оксана?.. Вік мріяв зустріти Оксану!

Штовхнув двері; вони зі скрипом-рипом, неохоче, впустили їх досередини.

Кімната, вузька, як пенал. Вичовгана доріжка до єдиного канцелярського столу та двох рахітичних стільців перед ним. Голі-голісінькі стіни з височезним, як у соборі, вікном... Ні, на стіні, що навпроти, засиджений мухами

яний хліб на газеті...

— Треба ж відсвяткувати одруження, — сказав, мов виправдовуючись. — Сідай до столу, я зараз.

І подався на кухню.

Постояла, постояла, що мала робити — сіла. Тернула пальцем по стільниці — палець узявся сірим. Дістала хусточку, витерла хоч зі столу пилюку.



Малюнок о. Скринника

плакат ще з воєнних часів: червоноармієць у шоломі націлівся пальцем їм прямо очі: "А ты записался на фронт?"

За столом — жінка віку невиразного.

Звелася, ступила назустріч:

— Зустріли, Олег Павлович?

— Зустрів, зустрів... Познайомтесь.

І поки Оксана тисла руку збляклої жіночки, Олег додав до її паспорта свій та й ляснув ними по столу:

— Можна без церемоній?.. Запитань і відповідей?.. У нас усе давно вирішено.

— Гаразд, гаразд, — заквапилася жіночка.

Взяла паспорти, почала щось записувати до товстезної книжки. "Регистрація смертей, розводів, браков, рождень", — прочитала Оксана на палітурці, коли жіночка закрила книжку. Оцій збляклій жіночці, мов присипаній попелом, таки й справді більше личило реєструвати смерті-розлучення.

— Вітаю з законним браком! — повернула їм паспорти.

— Дякую, Ніно Василівно! — цюмкнув її в щок Олег. — Шампанське за мною.

Вийшла на вулицю Оксана — зовсім ошелешена. Все було наче в тумані, наче й не з нею це щойно скоїлось. Не помітила навіть, як пройшли мимо школи, де вона викладала, повз будинок, в якому жила, здається, трохи отямилася, коли піднялись на другий поверх вже будинку іншого й Олег відчинив двері:

— Ось тут я й живу... А це — твоя кімната...

Кімната гола-голісінька, лише на підлозі кинуті недбало газети та на шнурові під стелею теліпалася лампочка.

"Як же тут жити?" — безпорадно оглянулася.

А він, опустивши на підлогу валізку, повів її до сусідньої:

— А це вже моя.

Хоч с'як-так умебльована.

Сказати, що дуже, то ні (свідомість потроху поверталась до неї, в ній уже прокидалася жінка, господиня гніздечка сімейного), спасибі, що хоч є на чому сидіти та спати... Спати?.. Та на ліжкові ж отому тісно й одному!.. Та ще стіл посередині: пляшка вермуту, дві тарілки, як слід і не вимиті, дві виделки, два кухлі, накра-

За спиною зашкварчало: з'явився Олег. Ніс величезну сковороду, повну яєчні. Вбухав зо два десятки яєць, як не більше...

Він побіг до редакції: конче потрібно було здати в номер якусь одноденку-замітку, Оксана ж заходилася порядкувати в квартирі. Що прибиралася, мабуть, ще до війни.

Прибирала і сама себе запитувала:

"Коли ж він мене поцілує?"

Цюмкнув ще в ЗАГСі оту сіреньку курочку, а не її.

І ще в неї було таке відчуття, наче вона просто зайшла сюди в гості. Ось прибере, візьме валізку, що сиротою стояла в сусідній кімнаті, і піде додому.

Таке все було нереальне.

VI

Пізніше, набагато пізніше вона поцікавилася:

— Що тебе так у шию гнало женитися?

Відповів, не задумуючись. Оксана вже звикла до того, що на будь-яке запитання у нього завжди була готова відповідь. Скаже, а потім уже думає, що він сказав.

Він і жив — лиш біжка.

— Тебе й кулі не могли наздогнати! — сміялась Оксана.

А й не могли! Повернувся з фронту — подряпани жодної.

Тож і тут: відповів, не задумуючись:

— Для цього були дві важливі обставини.

— Які, якщо не секрет?

— Не секрет... По-перше — закохався нестямно...

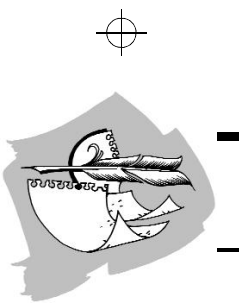
— Отак, з першого погляду й закохався?

— Ні, там на вокзалі, коли я тебе вперше побачив, мені тебе стало жаль. Жаль до щему в серці! Така ти була нещасна й беззахисна... А коли ти поїхала, коли тебе не було три дні, отоді я й закохався по-справжньому. Страшенно боявся, що ти назавжди залишишся коло хворої матері. А я ж і адреси твоєї не мав...

Вона одразу ж повірила, що отак можна закохатися. Згадала себе — там, біля хворої матері. Але — щоб сходу до ЗАГСу?!

— А по-друге?

— По-друге, почали квартири ущільнюва-



ти. Підселяли тих, що стояли у чергах. А в мене ж двокімнатна на одного...

Ось воно!

— Ти ж і жук!

Аж тепер зрозуміла, чому він так квапився її прописати. Другого ж дня прописав!

Сказав би раніше про це — смертельно образилася б.

— Так я ж тебе по-справжньому полюбив! — переконував гаряче.

А її не треба було й переконувати.

У перший же вечір, коли знову заїли вермут жажливою тією яєчною, він запитав:

— Ти могла б ще трохи пожити у себе? Доки я умеблюю кімнату. Сама бачиш, на чому сплю...

“Оце так заміжжя! Чоловік у перший же вечір виряджає з дому!”

Однак не заперечила.

Олег провів її до гуртожитку з наполовину спорожнілою валізкою: поділилась, щоб він хоч обідав по-людськи.

“А тепер поцілує?”

Поцілював!

Тицьнувся губами холодними, притис на секунду, наче боявся затриматись...

— То я побіг... Завтра ж о сьомій вечора...

Дорогою домовилися сходити в кіно.

— Біжи, — сказала прикро Оксана. Дивилася вслід і чомусь їй хотілося плакати.

VII

А потім вона була йому вдячна за оті де-сять днів. Коли губи його ставали все тепліші й тепліші. Коли щовечора йшли у кіно, чи то парком гуляли і деревина кожна їм кланялась. А в неділю — на річці цілісінький день, де він учив її плавати і в перший же день ледь не втопив. Потягнув на глибоке, а вона ж вище колін зроду-віку не заходила у воду.

Вона засинала й прокидалася з думкою про зустріч наступну, і дівчата, які жили разом із нею, все допитувалися, в кого вона отак закохалася, а вона соромилася їм признатися, що вже заміжня; їй самій починало здаватись, що одруження ще жде їх попереду, — аж до того дня, коли розпочалися канікули і він приніс їй два квитки на поїзд у Крим, до Феодосії. — Ледь відпросився в редактора. Ідемо завтра.

— Завтра?! — жახнулась Оксана. — Та мені ж треба зібратись.

— Та що там збиратись? Я вже дав телеграму, щоб зустрічали.

— Телеграму?.. Кому?

— Однокашникові. Разом училися. Він там редактором. Зустріне й прилаштує, де слід.

Рано-вранці заспокоїв (поїзд о сьомій), вихопив її майже з постелі (збиралася — всю ніч очей не зімкнула), у вагоні одразу з усіма перзнаймився, всі уже знали, що вони щойно одружені, і поступилися їм місцем найкращим, і кожне запрошувало скуштувати смачненького, а в Феодосії їх справді зустрів однокашник, такий же яснооко веселий, як і Олег, і запхнув до “Вілліса”, що нагадував пофарбованого в зелене жука на колесах, і повіз за кілька десятків кілометрів до татарського селища, що примостилось над морем (татарами тут і не пахло: вивезли всіх до одного, бо розгнівали Сталіна. Навіть Героя Радянського Союзу, разом із росіяною дружиною, з якою він одразу ж по шлюбові приїхав на деньок погостювати в батьків), і вони, облаштувавшись сяк-так, одразу ж до моря й побігли, облюбували крихітну бухтоньку, якій Оксана на знак великої вдячності подарувала срібні сережки.

VIII

Вони досхочу й накохатися не встигли: Олега викликали до військкомату та й запропорили на перепідготовку командного складу.

— Привезу ще одну зірочку, — нахвалявся, сміючись.

А їй хотілося плакати:

— Я ж тебе й провідать не зможу!

Бо не поруч — десь на Кавказі.

— Не тужи: два місяці пробіжать — і не зчуємось.

Все в нього біжить!

Щодня писав бадьорі листи. Що в нього все прекрасно, служба йде, як по маслу. Та їх не дуже й муштрують: офіцери ж, не рядові..

І в кінці — обов'язкова приписка:

“А як пожива наше ліжечко?”

Тільки він міг до такого подуматися: змотатись аж у Київ по ліжко. Он воно і стоїть. Антикварне. Розкішне. З берези карельської. Пропахчене їхніми любощами. Молодими. Ненаситними. Сповненими такою ніжністю, що й сльозки навертались на очі.

IX

До його приїзду лишався тиждень, коли подруга покликала на іменини.

Не хотіла йти, але подруга пригрозила,

що перестане й вітатись.

Й от же плем'я жіноче: сумувать — сумувала, кожен день рахувала, коли побіжить стрічати Олега, а й про перманент не забула, й манікюром кігтики оновила, і перед люстром навертілась уволю, розглядаючи сукню нову, і придбану Олега зустрічати.

І була тим щаслива, що всі чоловіки зупняли на ній погляди. Особливо колега, який сидів за столом поруч і змішив її дотепами. Обволікав поглядом приязним: одне око світліше, а друге темніше. Вона вперше стріла людину з такими очима.

З кожним тостом, що лунали за столом, їй ставало веселіше й розкутіше. Фліртувала з сусідом — отим легким фліртуваннячком, що ні до чого не зобов'язує, і вальсувала із ним, дозволяючи йому себе притискати, бо випила й одну чарчину, і другу (“Е, хто ж так за іменинницю п'є? До дна треба, до дна!”) напрочуд смачного вина.

І коли стали розходитись, відчула, що таки добре сп'яніла.

— Я вас проведу, — шепнув він їй на вухо.

І, вже на вулиці, взяв міцніше під руку.

Довів до будинку, піднявся по сходах...

— Дякую, я вже сама.

А він не йшов. Чекав, мабуть, поки вона зайде до квартири.

Тицяла ключем — не могла потрапи в замок.

— Дайте я, — прошепотів, наче до чужої квартири скрадалися.

Одімкнув двері, зайшов слідом до кімнати, накинувся грубо і жадібно...

“Ні!.. Ні!!.. Ні-і-і!!!” — волав її мозок, а зрадливе тіло її враз ослабло, розкрилося і впустило у себе...

Пішов, наче втік. А вона лежала, розтоптана, розпластана, знищена. На шлюбному ліжкові.

Згодом зсунулася з постелі пом'ятої, побрела важко до ванни...

Напустила майже окропу, з головою ледь не пірнула: милася — ніяк не могла одмитися. Все в ній тремтіло, здригалось від огиди, вона так ненавиділа своє тіло підступне, що ладна була його знищити, а разом і болісно нестерпну свідомість. Й оте “ні!” в розпачі билось під черепом.

Як вона у ту ніч не покінчила життя самотубством, не знала й сама.

X

Від тієї події жажливої минув місяць і за цей місяць сталося от що:

Протягом тижня, коли чекала — не чекала Олега (не знала, якого Бога молити, щоб він там надовше затримався... “Хай пізніше... Ну хоч трохи пізніше!.. З якими очима я його зустрічатиму?..”) вона позбулася ліжка.

Антикварного. З берези карельської.

Не могла не те що спати — дивитися на нього!

А як доведеться лягати з Олегом?..

Краще померти!

За півціни віддала, і коли Олег спитав зачудовано: “А ліжко куди поділося?” — пояснила, ховаючи очі, що розвелися клопи. Легіони клопів, замалим кров з неї не виссали, жодним робом не могла од них врятуватися.

— Невже ж я завіз разом із ліжком? — дивувався Олег. — Як же я їх тоді не помітив?.. І вони наче нас не кусали...

Не знала... Нічого не знала... Знала тільки одне: клопи її мало не з'їли...

Це був жах, про який не варто і згадувати! Аж сама дивувалася, що отак переконливо бреше.

— А на чому ми спатимем?

— На підлозі.

— Бо оте, парубоцьке, затовчене, Олег сам відніс другові, який спав на газетах. Не забирати ж назад. Та вони на ньому й не вмістяться. Навіть “валетами”.

— Гаразд, — не довго тужив за антикваріатом Олег. — Дістанемо інше... Металеве...

І, пославши газети, а зверху — постіль, вляглися на підлозі.

Олег невдовзі заснув, нею натішившись, а Оксана всю ніч плакала. Тихенько, щоб не розбудити Олега...

Здавалося, що життя безнадійно полама-не, що між нею та Олегом виросла непробивна стіна, яку ні повалити, ні переступити.

XI

Спершу хотіла звільнитися зі школи... Зустрічатися щоденно з **отим** було понад її сили: так **його** ненавиділа!.. До того ж здавалося, що всі вже все знають... Панічно боялася, що хтось про **те** розкаже Олегові, який мав звичку заходити за нею після уроків. Але куди влаштується, коли українська школа одна-єдина в їхньому місті?..

І основна подія, що сталася вже після місячних, що їх Оксана чекала — не могла дочекатись, — вона завагітніла.

Збожеволіла б, коли б те сталося раніше! І, дитину виношуючи... від Олега, Олега, Олега! — дзвеніло у ній — потроху до тямй приходила.

Не те, щоб забула зовсім, таке неможливо забути, але гостре відчуття жаху, нестерпної перед Олегом провини, коли залишалось одне: упасти перед ним на коліна і в усьому зізнатися, а потім піти... на край світу забігти... потроху, потроху зникало у часові, огорталося мовби туманом, не так її терзало і мучило.

Їй уже починало здаватися, що з появою дитини все мине, забудеться...

XII

І пологи, неймовірно важкі пологи, коли вона ніяк не могла розродитись... коли потуги то накочувалися гарячими хвилями, то відступали... щоб вона не померла одразу, а подовше помучилася... а дитина все ніяк не хотіла полишити материнського лона, в якому їй було так зручно і затишно... Пологи ці вона сприйняла як спокуту. І в потьмареній свідомості билось одне: “Так тобі й треба!.. Так тобі й треба!..”

І довге, нескінченно довге одужання, коли до болісно набряклих грудей не доторкнутися — не те, що годувати дитину (годували інші, які поруч лежали), — теж сприйняла, як спокуту.

А він засипав її квітами.

Щодня — отакенний букет... Щодня — коротенька, всього з одного слова записка:

“Дякую!.. Дякую!.. Дякую!..”

І коли вона нарешті одужала, коли винесла обережно акуратний згорточок, у якому мирно посапував маленький Олежик, посадив її в таксі... Не в “Победу” — до машини розкішної, що возила пошлюбних, хоч до їхнього дому — три кроки ступити...

XIII

Коли вона помітила, що в сина різного колѐру очі?

Коли її вдарило в груди... горло здушило... вогнем обпекли синові очі?

Висмикнула з ліжечка, побігла до світла (“Здалось!.. Примарилось!..”) — на неї дивилися різноколірні очі.

Одне — світліше, друге — темніше.

Помітив і Олег:

— Ось поглянь, як нам синок догодив! Одне око твоє, а друге мое.

Уже глянула... Ліпше б осліпнула!..

XIV

Син піростав — тулився до тата. Без “жука” вже й заснути не міг: — Та, жук!..

Олег схилявся над ліжечком, натхненно виводив:

По дорозі жук, жук,

По дорозі чорний,

Подивився, дівчинонько,

Який я моторний!

Малий так і засинав, тримаючись за татів палець.

Син піростав — з кожним роком ставав усе більше схожим на **того**: і очі, і брови — над переніссям шнурочком...

Все ще не вірила, що таке могло скоїтись. Адже були місячні!

Якось прочитала про молоду сім'ю, що розпалася. Після того, як народилася дитина. Мати цієї дитини до шлюбу гуляла з негром і хоч від нього не завагітніла, а все одно, вийшовши заміж за іншого, народила чорношкіре дитя.

Отже, таке могло бути. І сталося з нею.

Поверталася з роботи — підгиналися ноги в колінах: Олег уже все знає. Одчинить двері — побачить його нещадне обличчя. Не зважувалась одразу ж зайти до квартири. Стояла, вслухалася: вдома Олег, чи ще не прийшов...

XV

З року в рік, з місяця в місяць — череда днів безпросвітних. Без сподівань, без надії. Три богині, три Парки, пряли нещадно тонку ниточку її долі лихої і в будь-яку мить могли її обірвати.

Щоб не збожеволіла, лишали їй щороку невелике віконце: місяць у Карпатах. Куди вона тікала разом із чоловіком та сином. Бо Олег мав усього місяць відпустки.

Воліла до віку лишатися тут. У найглухішому закуткові, де лише гори, небо, звірі і птахи.

Переїхати ж до іншого міста — годі й надіятись. Олег вже призначили головним редактором, Олег став би дибки.

XVI

І настав рік тринадцятий...

XVII

Сама себе не впізнавала — дратувала кожна дрібниця.

Часто пуштрила сина (було за що пуштри-ти!), зривалася на крик, а одного разу, коли його до школи відводила (найчастіше робив те Олег) і щось йому по дорозі вичитувала, син, зупинившись, сказав:

— Ти мене, мамо, не любиш!

Як по обличчі вдарив!..

Якось син прийшов зі школи і від нього тю-тюном так і несло.

— Ти куриш?!. Куриш?!. — лясь-лясь по обличчі. — Господи, за що мені така кара!

Ледь діждалась Олега.

— Дожилися!.. Хоч ти йому щось скажи!

Олег обійняв сина за плечі, повів до кімнати сусідньої.

Що йому там казав, про що розмовляли, так і не довідалась. Тільки вийшов син: сліз повні очі.

— Я ніколи-ніколи не буду курити!

Повертаючись із школи, ще з порога запи-тував:

— Татко вдома?

Біг до татка — ділитись новинами свіжими.

Без татка вже й дихнути не міг.

А татко — без нього.

XVIII

Його дружно ненавиділи учні.

Особливо за те, що чіплявся до кожної, на їхній погляд, дрібниці.

Зупиняв, довго й нудно вичитував. А то й вів до директора.

І тоді виклик до школи батьків — забезпе-чений.

Заочі називали Чумою.

— Чума йде, тікаймо!

— Хлопці, Чума!

Навіть завуч якось йому зауважила:

— Вікторе Семеновичу, чи не здається

вам, що ви переборщуєте?

— Олено Петрівно, я педагог, а не нянька!

Оксана ж намагалася з **ним** не стрічатись. Десятою дорогою обходити.

Як вона **його** ненавиділа!

Син якось сказав:

— Мамо, а Віктор Семенович дуже погана людина!

Коли син це сказав — не заперечила. Не обірвала сердито: отаке — про учителя!

— Він і справді нехороша людина. Ти од нього, синку, подалі...

Найбільше боялася, що вони стануть по-руч...

XIX

Олег нагло загинув, коли був у відряджен-ні. Їхній “Москвич” лоб у лоб зіткнувся з вантажівкою. Загорівся, зім'ятий, — не врятувався ніхто. Усіх так і ховали: в домовинах запая-них. Три могили — три невигоїні рани. Тужна мелодія не могла заглушити ридань.

Вона лиш не плакала. Застигла у горі, й туга, слізьми нерозбавлена, так палила їй серце, що воно ото-от мало згоріти...

XX

А згодом повісився син: знайшлись добрі люди, які просвітили, хто його справжній бать-ко.

Лишив по собі коротку, як подих останній, записку:

“Ти нас зрадила!.. Зрадила!.. Зра...”

На останньому слові зламалося перо і він пожбурич ручку додолу...

XXI

І свідомість потьмарилась. І в голові реві-ло, гуло, боляче било у скроні: “Зрадила!!! Зрадила!!! Зрадила!!!”.



МОРОЗОВ + «МЕРТВИЙ ПІВЕНЬ» = АФРОДИЗІЯКИ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

20 березня в столичному клубі "44" відбулася презентація альбому "Афродизіяки Live".

Досить дивна (на перший погляд) назва спільної програми двох легенд львівської сцени — Віктора Морозова і групи "Мертвий півень". Але саме це об'єднання дало відчутний ефект — у рамках київського клубного міні-туру ми спосте-



Незабаром Ви зможете прочитати цікаве інтерв'ю з Віктором Морозовим

рігали аншлаги скрізь, де "Афродизіяки" з'являлися. Морозов і "Півні" давали жару на повну катушку — адже кінцева мета всієї цієї музичної авантюри полягала в створенні живого альбому. Важко сказати яким він вийде, але те, що музиканти одержали свого вдячного слухача — це факт. Однак секрет блискавично завойованої аудиторії досить простий. Віктор Морозов, що має за плечима досвід роботи в "Арніці", "Ватрі", "Смерічці", театрі "Не журись", не полінувався і дістав зі старої скриньки призабуті хіти 70-х, музиканти з "Мертвого півня" не полінувалися і все це обробили в сучасному звучанні, додавши при цьому трохи власних "нетлінків". Звичайно ж, було написано десь із півдесятка нових пісень "під проект". Сьогодні рано казати про великий успіх проекту "Афродизіяки", але його, так би мовити, клубний прокат, перевищив сподівання самих музикантів. У нас ще ніхто не намагався втиснути в одну програму настільки різноманітний (щоб не сказати — еkleктичний) матеріал. І ще ніхто не робив це настільки щиро, чесно і драйвово. Несподівана суміш ритм-блюзу, харда, буги-вуги і чудової поезії мала просто вибуховий ефект. За великим рахунком — нічого дивного в цьому немає — і Морозов, і "Півні" вже давно є носіями того самого "львівського саунду", відчутти який повною мірою київська публіка змогла лише зараз. Більшість львівських формацій походять з одного божого музичного літературно-художнього середовища.

Пам'ятаєте поетичне об'єднання "Бу-Ба-Бу"? Отож, поезії Андруховича, Неборака, Ірванця й інших поетів склали літературну основу для музичування львівських рок-команд. "Мертвий півень" — не виняток. Група стартувала на фестивалі "Вивих" у 1989 році й виявилась "найвивихнутішим" бендом та завоювала лауреатський титул. Але минуло 12 років і "Мертвий півень" уже не асоціюється з милим і симпатичним студентським капусником. Нині це зрілий проект, що випустив із десятків альбомів, дав сотні концертів.

А починалось усе з товариських вечірків у львівській кав'ярні на вулиці Воловій, звідки добре видно залізного півника на сусідньому даху. Роман Чайка, Михась Барбара, Роман Рось, Ярка Якуб'як і Любомир Футорський разом розганяли "фуру", наповнену дивовижними ідеями, візіями, гаслами. І "фура" поїхала. Виступи на сценах "Червоної Руті", "Українських ночей у Гданську", "Вернісажі-92" швидко вивели групу на всеукраїнську орбіту. На відміну від інших харизматичних лідерів рок-андеграунду, "Півні" легко і невимушено вписуються в будь-яке

"прокрустове ложе" поетичних вечорів, презентацій, театральних спектаклів і художніх виставок. Їхня музична всеядність іноді заважала самовизначитись, а кількість різних стилів на одиницю продукції часто "зашкалювала". При цьому вони жодного разу не зрадили своїм ідеям, самим собі, тому й залишаються свідомо незалежними від правил гри в так званому шоу-бізнесі, де, як відомо, культивується не творчість, а комерційний розрахунок. Словом, "Мертвий півень" обожає інтегральні шоу на перетині літератури, театру і рок-н-ролу, балансуючи між видовищем й змістом. До речі, Михась Барбара вже давно виступає як актор, їздить у Харків на репетиції, Роман Чайка працює програмним директором Радіо "Ніко-FM", Олег (Джон) Сук — як бас-гітарист грає в



різних групах і має свій власний музичний проект. Цікаво, що це не заважає їм відчувати себе єдиним цілим. Віктор Морозов, як представник старшого покоління, а точніше — іншої музичної генерації, немов чарівник взяв і оживив пісенні перлини початку 70-х і вони засвітилися новими гранями — вже в рамках "Афродизіяків". Не зайвим буде нагадати, що він, ще працюючи керівником театру пісні "Не журись!", заснував групу "Четвертий кут". Крім самого Морозова, що співає і грає на 10-струнній гітарі, у "Куті" — віртуоз Олег Ярема і скрипаль Роман Лозинський. Група, на жаль, частіше гастролює в Канаді, ніж в Україні. Віднедавна пан Морозов прославився ще і як перекладач — два нашумілих томика "Гаррі Поттера", виданих Іваном Малковичем (видавництво "А-ба-ба-га-ла-ма-га"), — це його рук справа. До речі, фахівці вважають, що українські шедеври Морозова краще і якісніше аналогічних російських.

Поки Віктор продовжує свою перекладацьку діяльність, розкручується маховик під назвою "Афродизіяки". Проект уже одержав кілька цілком серйозних пропозицій. Як бачите — все тільки починається.

Олександр ЄВТУШЕНКО



РОДЗИНКА

МАРІЯ БУРМАКА: ЖИВИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Випуск "живого" альбому — групою або окремим виконавцем — це досить відповідальний крок, пов'язаний із ризиком провалу. У нас узагалі мало кому під силу домогтись якісного запису концерту, зазвичай ці записи не дуже якісні. З іншого боку — саме "живі" треки притягують особливою енергетикою, зальною атмосферою, коли артист і публіка обмінюються емоціями. За моєї пам'яті не багато "живих" альбомів можна зарахувати до категорії повноцінних і вдалих релізів. Це — концертні диски Олега Скрипки, Фоми, "Кому вниз" і фестивалю "Рок-екзистенція". І от тепер цей перелік поповнив альбом Марії Бурмаки — "Live". На самому початку ви чуєте голос Марії: "Добрий вечір! Ці дві години ви проживете моєю душею, моїм биттям серця, моїми снами..." І далі — крок за кроком (звук за звуком) відтворюється атмосфера того осіннього вечора в залі Жовтневого палацу, злагоджена гра команди професіоналів на чолі з Юрієм Пилипом (він і виступив як саунд-продюсер альбому). Тут зібрані кращі пісні з періоду альбому "Mia" — від "Чорних черешень" до "На півдорозі"; а також речі, написані набагато раніше, які зараз отримали зовсім нове прочитання — "Південного вітру обличчя", "Дош", "Розлюблю" та інші. Звичайно, концертні версії пісень відрізняються од тих же студійних — насамперед тим, що музиканти більше імпровізують, усе звучить гостріше, драйвовіше.

"Цей альбом — перший експеримент для мене, — говорить співачка. Якщо хочете — це прояв здорової нахабності команди музикантів, що цілком відчують власну самодостатність як зіграна концертна група. Ми ніби хочемо сказати: от як це звучить на живому звуці..."

І ще. Альбом "Live" можна не тільки почути, але й побачити. Цілих п'ять пісень — "Південного вітру обличчя", "Йй холодно", "Дош", "Чорні черешні", "На півдорозі" представлені відео-бонусами, тобто — ви просто зможете "відвідати" цей концерт і все побачити на власні очі

●

АБИ НЕ

ПРЕМ'ЄРІАДА

Ідеї літають у повітрі. Причаїтися можуть будь-де. Чому б не у ванні? Якщо вірити Сергію Васильєву, класику театральної критики... Саме туди і прослизнула її Величність Ідея. Під тихий плюскіт води, у шубі пахучого мила... Ефемерна. Наразі не зникла. Заплелась у мізках "моцним морським вузлом" — не відкараскаєшся — "дайшов київський рахунок?". Хіба можна було відмовити? Згодом підтягнулись Олег Вергеліс із "Київських Відомостей" та Віталій Жежера з "Голосу України". За "рюмочкою кави" порадилися... Театральну премію так і назвали: "Київський рахунок". Що за "рахунок"? Спробую пояснити. Склонувався, власне, від боксерського поняття "гамбурзький рахунок". Борці, коли борються, шахрають і лягають на лопатки за наказом антрепренера. Але раз на рік у гамбурзькому трактирі вони змагаються по-справжньому. Зачинають вікна-двері. Борються довго, не красиво і важко. Аби не втратити форму, аби не схалтуритися... Так встановлюються справжні класи борців...

Щось подібне спостерігаємо у театральному мистецтві. Актори "халтурять": знімаються у "мильних операх", професійно напружуючи голосові зв'язки, рекламують побутовий дріб'язок. Від пральних порошоків до кетчупу... "Роблять обличчя"

телебаченню. Може, така інтенсивна "торгівля" лицем гартує талант? Робить актора гнучким, витривалим? Малоімовірно, панове. Щоправда й акторська амбіція — річ незнищенна. Спонукає наших "корифеїв" не запливати жиром, підтримувати своє реноме (вдала прем'єра, вольова концентрація під впливом харизматичного режисера). Хоча б для того, аби не втратити "хлібне" місце на телебаченні. Цинізм? Даруйте...

Мабуть, з одними акторами каші не зварить. Не цікаво... Це спонукало "ідейників" театральної премії розширити жанрове поле. За рахунок літератури та візуального мистецтва. Приєдналися і відповідні знавці. Рационально мислячий редактор журналу "Книжник-ревію" Костянтин Родик, Олег Сидор-Гобелінда, котрий "знає все", і не тільки про малювання. Михайло Бриних, літературний критик та "диригент" "Останньої барикади" на "1+1". Вирішив побавитись у толерацію до "розпальцовки" і "некій" критик пан Титаренко. Вони, Олексій Титаренко, у прес-медійному буклеті закликають (нас?) прислухатися до "пацанів". А їм, "пацанам", надзвичайно імпонує Марат Гельман, московський політехнолог. Звідки Лью-



ша (чи Льюха? Мабуть, не інакше зветься пан Титаренко в "пацанів") це знає? Він провадить здоровий спосіб життя. У вільний од критики час ходить займатися "бодібілдингом". Качок... Так от, всі з його друзів-качків, реальних пацанів, чули про галерею Гельмана, а про інші — ні. Хіба не аргумент, щоб прислухатися до мислі Льюхи і пацанів?

Бог із ними, бройлероподібними пацанами та критиком Титаренко... Наразі маємо лауреатів "Київського рахунку". За кращий прозовий твір 2002 року нагороджено Павла Загребельного (роман "Брухт") і Тараса Прохаська (роман "Непрості"). Кращою поетичною збіркою визнано

книжку "Поет у повітрі" Василя Герасим'юка. Далі маємо "найвагоміше слово 2002 року" Тараса Возняка. Кращий кураторський проект "Бібіков бульвар" од Сергія Ануфрієва. Найкреативнішою галереєю визнано "Совіарт". Влодка Кауфмана нагороджено за найартистичніший мистецький жест.

Церемонія нагородження проходила у стильному ресторані "Дежавю". Добрі напої та "фуршетні" канічки натякали на буржуазність. Напівголені панянки у "марсіанських" драпировках — на куртуазність. Мотори, чавунні болти, мотоцикли по під стелею... Все то те під впливом алкоголю спонукало б до приємної "напруги" пам'яті. Якби не "церемонімейстер" Олександр Кужельний. Його бездарні маніпуляції з підсвічниками провокували лауреатів. "Я ще живий", — обурився пан Загребельний, коли "тамаді" Кужельному надумалося задмухати свічу в обличчя класику... Власне постановка церемонії і весь вигляд пана Кужельного навіювали щось до щему знайоме. Епізод із роману "Майстер і Маргарита", коли бідолашному конференсье Жоржу Бенгальському відірвали голову. Щоб не паскудив урочисту мить лукавими словесами...

Уляна ГЛІБЧУК

СЛОВО Просвіти

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любова Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Юшук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: Завулок Музейний, 8, Київ-1, 01001.
Тел./факс 228-01-30. E-mail: slovoprosvity@ukrpost.net
http://www.prosvita.com.ua
Передплатний індекс 30617.

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світліни не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.